

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Natálie Jílková

Božena Vavrečková (Havlová):

biografická studie raných let jejího života (1913–1936)

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Wohlmuth Markupová, Ph.D.

Praha 2024

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Natálie Jílková

Poděkování

Nejdříve bych ráda velmi poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Janě Wohlmuth Markupové, Ph.D., díky které jsem se k tomuto tématu dostala. Také jí velice děkuji za její vedení a podporu během celého procesu psaní bakalářské práce, za její trpělivost a užitečné rady.

Dále bych ráda poděkovala Petru Kalašovi z Knihovny Václava Havla za jeho pomoc při zpřístupňování pramenů uložených v archivu knihovny. Velké díky patří také Mgr. Naděždě Kruglové z Národního archivu za cennou asistenci při hledání archiválií.

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje prvním 23 letům života Boženy Vavrečkové. Nejvíce se soustředí na prostředí, ve kterém vyrůstala, a které se několikrát změnilo. Dále se zaměřuje na vliv jejího okolí, zejména rodiny významného diplomata a později ředitele Baťových závodů Huga Vavrečky, a poté na prostředí, do něhož se přivdala, když si vzala podnikatele z významné rodiny Václava M. Havla. Raná léta jejího života jsem interpretovala primárně prostřednictvím korespondence a nejrůznějších dokumentů uložených v archivech. Další primární a sekundární literatura sloužila spíše pro dotvoření obrazu Boženy. Z tématu práce se odvíjí i metoda zkoumání, kterou je biografický výzkum. Ačkoliv má práce jasně vytyčené období, v některých částech pracuje s událostmi a postoji aktérky, které se staly po tomto období.

Klíčová slova

Božena Vavrečková, biografie, umění, vzdělání, Vídeň, Hamburk, Praha

Abstract

This bachelor's thesis focuses on the first 23 years of Božena Vavrečková's life. It mainly concentrates on the environment in which she grew up, which changed several times. Additionally, it examines the influence of her surroundings, especially the family of the prominent diplomat and later director of the Baťa company, Hugo Vavrečka, and the environment she entered into upon marrying the entrepreneur from the notable family of Václav M. Havel. I interpreted the early years of her life primarily through correspondence and various documents stored in archives. Other primary and secondary literature was used mainly to complete the picture of Božena. The topic of the thesis dictates the research method, which is biographical research. Although my work has a clearly defined period, in some parts it addresses events and attitudes of the subject that occurred after this period.

Key words

Božena Vavrečková, biography, art, education, Wien, Hamburg, Prague

Obsah

1. Úvod	7
2. Teorie a metodologie výzkumu	9
2.1. Stanovení tématu	12
2.2. Rešerše stávajícího stavu poznání	12
2.3. Stanovení výzkumných otázek	14
2.4. Heuristika	14
3. Rodina Boženy Vavrečkové	17
3.1. Hugo Vavrečka (1880–1952)	18
3.2. Josefa Vavrečková (1884–1953)	20
3.3. Ivan Vavrečka (1915–?)	21
3.4. Václav M. Havel (1897–1979)	22
3.5. Václav Havel (1936–2011)	24
3.6. Ivan M. Havel (1938–2021)	26
4. Božena Vavrečková	28
4.1. Prostředí, v němž Božena Vavrečková vyrůstala	28
4.2. Dětství	31
4.2.1. Božena a její první vzdělání	32
4.3. Vídeň (1926–1932)	34
4.3.1. Společenské kruhy	34
4.3.2. Vzdělání	35
4.3.3. Rodinný čas	38
4.4. Praha (1932–1936)	38
4.4.1. Společenské kruhy	39
4.4.2. Vzdělání	41
4.4.3. Studijní cesta do Itálie	43
4.4.4. Články, ilustrace, reklama	46
4.4.5. Václav M. Havel	51
4.5. Boženina povaha a postoje	53
4.6. Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové	54

5. Závěr	56
Použité prameny a literatura	59
Archivní prameny (fondy a sbírky)	59
Prameny	59
Sekundární literatura	60
Odborné články	61
Internetové zdroje	61
Přílohy	63

1. Úvod

Tématem mé bakalářské práce je biografická studie raných let (1913–1936) života Boženy Vavrečkové (Havlové). Během svého studia na Fakultě humanitních studií jsem navštěvovala kurz nazvaný Rodina Havlova ve 20. století, díky němuž jsem se o členech této rodiny dozvěděla více. Vzhledem k tomu, že o některých členech se více či méně stále mluví, může vzniknout klamný dojem, že tomu bude stejně i v případě ostatních členů rodiny, avšak v případě Boženy Vavrečkové (a ne jenom jejím) je informací spíše poskrovnu. Sama mám vcelku blízký vztah k umění, a proto mě nejvíce ze všech členů rodiny zaujala právě Božena Vavrečková.

V únoru 1913 se Hugo Vavrečkovi a jeho manželce Josefě Vavrečkové narodila dcera Božena. První léta života, vzhledem k povaze povolání jejího otce, strávila převážně se svou matkou a mladším bratrem Ivanem. V roce 1926 se s celou svou rodinou přesunula do Vídně, kde pokračovala ve svém studiu. Poté co se její otec vrátil z Vídně, aby pracoval pro Baťovu firmu, se Božena i se svým bratrem nastěhovala do otcova bytu v Praze a pokračovala ve studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.¹ V Praze se seznámila s inženýrem a podnikatelem Václavem M. Havlem, za kterého se provdala. Studium a vzdělání pro ni, stejně jako umění, hrálo v životě důležitou roli.²

V případě Boženy Vavrečkové panuje v oblasti odborné literatury velká prázdnota. Proto jsem v případě sekundární literatury čerpala především z knih o jejích rodinných příslušnících a nejbližších. Jedním z nejdůležitějších primárních zdrojů pro mou práci byla korespondence uložená v archivu Knihovny Václava Havla (dále též KnVH). Jedná se převážně o dopisy pro její rodiče, bratra, tetu a přátele. Dále jsem pracovala s dokumenty z Národního archivu. Dalším podstatným zdrojem jsou osobní dokumenty jako vysvědčení, pobytové karty a cestovní pasy. K neopomenutelným zdrojům patří také novinové články, ilustrace a obrazy vytvořené samotnou Boženou.

Pro svůj výzkum jsem zvolila biografický přístup, který se zaměřuje na rekonstrukci života jedince, a v některých případech i skupiny.³ V tomto případě se nebude jednat o biografii zkoumající celý život jedince, nýbrž o biografii pojednávající o prvních 23 letech

¹ HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003, s. 77.

² PUTNA, Martin C. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Dotisk 2. vydání. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012, s. 63.

³ SIXTA, Václav. *Možnosti historické biografie: teorie biografie a historická věda*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2023, s. 23.

Boženina života. Posledním rokem, jímž se budu v biografii zabývat, je rok 1936, kdy se Boženě a jejímu manželovi narodil jejich první syn, Václav Havel, kterého za dva roky následoval druhý syn, Ivan. M. Havel.⁴ Poté, co se jí narodili synové, věnovala veškerou svou pozornost jejich výchově a starosti o rodinu. Zároveň se její samostatná tvůrčí činnost omezila na volnočasovou tvorbu a omezila se i práce pro podniky jejího manžela.

V mé bakalářské práci nejdříve představím teoretické zázemí a metodologii biografického přístupu. V další části se budu zabývat Boženiným rodinným zázemím, stručně přiblížím její rodiče a dobu, ve které žila. Následně budu pokračovat rekonstrukcí prvních let jejího života, které strávila převážně po boku své matky a mladšího bratra. Bude následovat část zaměřující se na její studium a život ve Vídni, následně její přesun do Prahy, seznámení s Václavem M. Havlem a zapojení se do pracovního procesu na Barrandovských terasách a v paláci Lucerna.⁵

⁴ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 23.

⁵ HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003, s. 77.

2. Teorie a metodologie výzkumu

Jakožto téma pro svůj výzkum jsem si zvolila raná léta života Boženy Vavrečkové (Havlové). Vzhledem k povaze tématu jsem se rozhodla vydat se cestou biografického výzkumu, výchozím bodem pro mě byla kniha Václava Sixty *Možnosti historické biografie: teorie biografie a historická věda* z roku 2023,⁶ spolu s knihou od Hanse Renderse, *Theoretical Discussions of Biography: Approaches From History, Microhistory, and Life Writing*⁷ z roku 2014.

Koncept biografie existuje celá století, ale jeho význam se mění na základě doby i společenského prostoru.⁸ Biografie se zabývá studiem života konkrétního jednotlivce, přičemž nejčastěji pracuje s prameny, jako jsou dopisy, deníky, fotografie a rozhovory. Výzkumník nepíše pouze o samotném jedinci, ale i o době, v níž žil, na život jednotlivce je tedy nahlíženo v rámci doby i společenského prostředí, ve kterém daný člověk žil.⁹ Proto je důležité mít znalost o kontextu doby a zkoumat dokumenty v jejím rámci.¹⁰ Prameny tedy nemohou nést výpovědní hodnotou samy sobě, ale je nutné je chápat v kontextu doby, ve které vznikaly.

Dále je třeba mít na paměti roli výzkumníka, který sám dává datům důležitost, některá nechává v pozadí a jiná naopak vyzdvihuje.¹¹ Výzkumník svými postoji, zkušenostmi nebo prostředím, z něhož pochází, může výzkum jistým způsobem ovlivňovat, ačkoliv si to nemusí nutně uvědomovat.¹² V tomto kontextu se hovoří o komplexu soudce, který souvisí s tím, že má výzkumník často kladně či záporně hodnotit aktéra. To může vést k ohrožení objektivitě výzkumu. Výzkumník hodnotí přínos a odkaz aktéra, ale samotný čtenář si to může vykládat podle sebe.¹³ Je tedy nutné smířit se s tím, že výzkumník do biografie v určité míře vnáší své osobní postoje a názory. Jeho preference, názory a postoje

⁶ SIXTA, Václav. *Možnosti historické biografie: teorie biografie a historická věda*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2023.

⁷ RENDERS, Hans; DE HAAN, Binne a HAMILTON, Nigel. *Theoretical discussions of biography: approaches from history, microhistory and life writing*. Revised and augmented edition. Leiden, The Netherlands: Brill, 2014.

⁸ Tamtéž, s. 11–12.

⁹ Tamtéž, s. 2.

¹⁰ Tamtéž, s. 169–170.

¹¹ Tamtéž, s. 277.

¹² Tamtéž, s. 280–281.

¹³ SIXTA, Václav. *Možnosti historické biografie: teorie biografie a historická věda*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2023, s. 100–106.

se odráží již ve výběru samotného tématu, stanovení výzkumných otázek i v přisuzování určité důležitosti různým pramenům. Což znamená, že je téměř nemožné zachytit biografii člověka objektivně. Dalším neopomenutelným faktem je, že s velkou pravděpodobností vždy přijde někdo jiný, kdo bude na stejnou osobu nahlížet jinak.¹⁴

S osobou Boženy Vavrečkové jsem se seznámila relativně nedávno, můj vztah k ní se tedy tvořil z velké části během psaní mé bakalářské práce. Na začátku jsem o ní měla pouze několik málo informací, které ji vykreslovaly jako dokonalou a milou hostitelku, pečovatelskou a starostlivou matku a vzornou dámu. Což do jisté míry na začátku ovlivnilo mé vnímání Boženy. Až poté, co jsem si přečetla její životopis, se mi prvotní představa pozměnila. Rozhodla jsem se napsat práci, která by Boženu představila poněkud v jiném světle než pouze jako matku a manželku. Má vlastní inklinace k umění vedla k tomu, že jsem se snažila v jejím příběhu hledat zmínky o tom, jak důležité pro ni právě umění bylo, a jak těžké bylo vzdát se ho.

Pierre Bourdieu přišel s pojmem biografická iluze, čímž rozuměl, že si musí výzkumník uvědomit jisté limity biografické práce, mezi které patří nemožnost zachytit život jedince v jeho úplnosti.¹⁵ Je nutné mít na paměti, že významy pramenů se v průběhu let mění a pravděpodobně se výzkumníkovi nikdy nepodaří nashromáždit všechny prameny. Zároveň je nemožné interpretovat dané prameny ve stejném smyslu, v němž vznikaly.¹⁶

Ke změnám v oblasti biografie dochází s příchodem biografického obratu. V rámci těchto změn dochází k proměně v metodologii, biografii je možné využívat napříč historickými vědami.¹⁷ Zároveň se v jeho důsledku biografie stává interpretativní a snaží se brát ohled na jedince a jejich prožívání. Na základě tohoto obratu se připouští, že paměť není nic neměnného ani vždy zcela spolehlivého. Lidská paměť je svou povahou selektivní, jedinci často kladou důraz na jisté momenty, zatímco jiné odsouvají do pozadí nebo jejich význam mění.

Jak bylo již zmíněno, cílem biografie je zachytit jedinečnost aktéra, který je jejím subjektem.¹⁸ Výzkumník se ve svém výzkumu nezabývá pouze velkými neosobními

¹⁴ HORKÝ, Ondřej, TOMALOVÁ, Eliška. Biografie. In DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008, s. 179–180.

¹⁵ SIXTA, Václav. *Možnosti historické biografie: teorie biografie a historická věda*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2023, s. 39.

¹⁶ Tamtéž, s. 100–106.

¹⁷ Tamtéž, s. 19.

¹⁸ Tamtéž, s. 23.

dějiny, ale soustředí se na malé dějiny, tedy na jedince či menší skupiny.¹⁹ V průběhu vývoje biografie již nedostávají slovo pouze politici a umělci, ale biografie se píše i o jedincích, kteří neměli tak velký dopad, o „běžných lidech.“²⁰

V oblasti historických věd čelí biografie jisté kritice, protože jí podle některých chybí dostatečné teoretické zázemí.²¹ Životopisy se staly velice oblíbenými i na poli populární literatury. Na jedné straně se tedy nacházejí odborné biografie a na druhé straně životopisy, které pojednávají o skandálním chování jedinců a jejichž základem jsou spíše novinářské otázky.²²

Mezi hlavní přístupy v oblasti biografického výzkumu patří pozitivistický, kritický a konstruktivistický přístup. Dále můžeme biografii rozlišovat na základě toho, o kom pojednává, existují skupinové biografie, nebo biografie o jednotlivcích. Z časového horizontu se může jednat o biografii, která se zabývá celým životem jedince, nebo pouze určitým časovým obdobím, tzv. epizodická, k níž se řadí i tato práce.²³

Doba, v níž žila Božena Vavrečková, pro mě představuje relativně nedávnou minulost, ale zároveň je dostatečně vzdálená na to, aby v mém okolí již nežil nikdo, kdo by tuto dobu osobně zažil, nebo kdo by o ní slyšel z vyprávění svých blízkých. Tato doba pro mě tedy představuje období, o kterém se dozvídám pouze z knih nebo pramenů. Rodina Havlova pro mě dlouho představovala pouze Václava Havla s jeho manželkou Olgou Havlovou. O něco blíže jsem se k této rodině dostala až během svého studia na Fakultě humanitních studií.

Detailněji jsem se začala seznamovat s životem Boženy Vavrečkové až při psaní své bakalářské práce. Předtím jsem ji znala pouze z přednášek, především jako vzdělanou a milující matku se zálibou v umění, která chtěla svým synům dát to nejlepší. Její postoje a

¹⁹ Tamtéž, s. 20.

²⁰ RENDERS, Hans; DE HAAN, Binne a HAMILTON, Nigel. *Theoretical discussions of biography: approaches from history, microhistory and life writing*. Revised and augmented edition. Leiden, The Netherlands: Brill, 2014, s. 173.

²¹ SIXTA, Václav. *Možnosti historické biografie: teorie biografie a historická věda*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2023, s. 51.

²² RENDERS, Hans; DE HAAN, Binne a HAMILTON, Nigel. *Theoretical discussions of biography: approaches from history, microhistory and life writing*. Revised and augmented edition. Leiden, The Netherlands: Brill, 2014, s. 1–2.

²³ HORKÝ, Ondřej, TOMALOVÁ, Eliška. Biografie. In DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008, s. 181–188.

konání se mi začaly jevit v jasnějším světle až během prvotní rešerše sekundární literatury a studia její korespondence v KnVH.

2.1. Stanovení tématu

Tématem mé bakalářské práce je biografická studie raných let života Boženy Vavrečkové (Havlové). Jedná se o členku rodiny Havlovy, o níž zatím nevznikla žádná odborná publikace, což je jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla psát právě o ní. Samozřejmě se o ní několik prací zmiňuje, ale neexistuje žádná ucelená odborná práce, která by o její osobě poskytovala podrobnější pojednání. V momentálně dostupné literatuře se nacházejí pouze střípky z toho, kým byla a jaký byl její život. Dalším důvodem mého zájmu je touha zjistit, kdo vlastně byla Božena Vavrečková a jaký byl její příběh.

S příběhy, nebo alespoň se jmény některých členů rodiny Havlovy, jsem se jako většina setkala již dříve, zejména s Václavem Havlem, jeho manželkou Olgou Havlovou nebo jeho strýcem Milošem Havlem. Během přednášek o rodině Havlově jsem se dozvěděla více i o ostatních členech této rodiny. Poprvé jsem se s osobou Boženy Vavrečkové setkala právě tehdy. Její příběh mě zaujal, ale zároveň ve mně vzbudil spoustu otázek. Ačkoliv se jednalo o osobu, jež hrála v životech svých synů Václava a Ivana M. Havlových důležitou roli a po nějakou dobu aktivně pomáhala Václavu M. Havlovi s jeho podnikáním (tvorbou reklam a dalších tiskovin),²⁴ informací o ní lze najít pouze minimum, a když už, týkají se především pozdějších let jejího života. Do jisté míry mě na Boženě lákalo i její nadšení pro umění a vzdělání, zejména v kontextu toho, že se později musela svého vlastního vzdělání (na akademické úrovni) vzdát, ačkoliv pro ni bylo tak důležité.

Na začátku jsem měla v úmyslu zabývat se celým jejím životem. Z důvodu rozsahu práce jsem se však rozhodla zaměřit se pouze na jedno konkrétní období v jejím životě. V mé práci se tedy budu zabývat jejím dětstvím a mládím, a to především z důvodu, že o této době existuje v literatuře jen málo informací. Přesněji řečeno, budu psát o období od jejího narození v roce 1913 do narození syna Václava v roce 1936.

2.2. Rešerše stávajícího stavu poznání

O jednotlivých členech rodiny Havlovy bylo napsáno mnoho knih, největší zastoupení má literatura týkající se Václava Havla (syna Boženy Vavrečkové), ale ani ostatní mužští členové rodiny nezůstali opomenuti. V případě ženských členek rodiny však nastává

²⁴ Tamtéž, s. 504, 654.

problém, ve většině publikací se informace o nich vyskytují pouze na pár stránkách věnovaných rodinnému zázemí hlavního aktéra knihy. Výjimku představuje Olga Havlová, první manželka Václava Havla, o níž bylo vydaných několik publikací. O samotné Boženě doposud nebyla napsána žádná odborná publikace, byla jsem tedy odkázaná na stručné zmínky obsažené v literatuře, pojednávající o jiných členech rodiny. Jedna z prací, která se o ní a jejím vlivu více zmiňuje, je kniha *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)* od Jany Wohlmuth Markupové.²⁵ Ve většině případů však tyto zmínky obsahují obdobné informace, stručně popisující její rodinné zázemí a výchovu synů.

Další zdroj pro mě představoval životopis Václava Havla od Edy Kriseové z roku 2014,²⁶ v němž se nacházejí podrobnější informace o seznámení Boženy Vavrečkové s Václavem M. Havlem. Kniha od Michaela Žantovského, *Havel*²⁷ z roku 2014 zmiňuje především pozdější období jejího života, ale pomáhá tím dotvořit představu o její povaze a odhodlání. Informace o rodinném zázemí, do kterého se Božena Vavrečková narodila, se nacházejí v literatuře týkající se jejího otce Huga Vavrečky. Především se jedná o knihu *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*²⁸ publikovanou v roce 1997, sám Hugo Vavrečka zde píše o svých rodičích, sestře a nachází se zde i pár zmínek o jeho dětech a manželce, primárně však píše o své kariéře, což mi poskytlo lepší přehled o tom, kde se kdy nacházel a zdali s ním byla i jeho rodina. Dále jsem čerpala z knihy *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)* od Jany Wohlmuth Markupové,²⁹ která mi také poskytla spíše doplňkové informace ohledně Huga Vavrečky, a z knihy *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století* od Martina C. Putny.³⁰ Několik doplňkových informací jsem čerpala z knihy od Krystyny Wanatowiczové *Miloš Havel: český filmový magnát*.³¹

²⁵ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017.

²⁶ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel*. Praha: Práh, 2014.

²⁷ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014.

²⁸ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997.

²⁹ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022.

³⁰ PUTNA, Martin C. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Praha: Knihovna Václava Havla, o. p. s, 2011.

³¹ WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Miloš Havel: český filmový magnát*. Druhé vydání. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017.

2.3. Stanovení výzkumných otázek

Hlavním cílem mé práce je zachytit biografii Boženy Vavrečkové mezi lety 1913–1936. Z důvodu časového vymezení budu v mé práci používat výhradně její rodné jméno, tedy Božena Vavrečková, ačkoliv je známější pod příjmením Havlová, které získala po sňatku s Václavem M. Havlem.³²

Biografický výzkum se soustředí na příběh jednotlivce (není to vždy pravidlem), kterému dává veškerý prostor. Výzkumník pracuje s prameny, jako jsou deníky, korespondence, memoáry, fotografie nebo rozhovory. Stejně tak pracuje i s kontextem doby, v níž daný aktér žil.³³ Nedílnou součástí biografie je tedy práce v archivu a následná interpretace získaných pramenů. Stejně tak je nutné vzít v úvahu, že samotný výzkumník žije v době, která má vlastní specifika.

Namísto přístupu pozitivistické biografie jsem zvolila konstruktivistický přístup, který uznává, že není možné zahrnout celý životní příběh jedince, zároveň bere v úvahu, že jednotlivým životním situacím dáváme svým vnímáním jisté významy.³⁴ Jednou z nejdůležitějších otázek tedy je: jak vypadal během let 1913–1936 život Boženy Vavrečkové? Jak velkou roli hrálo v jejím životě umění? Jak ovlivnilo Boženu privilegované prostředí, ve kterém po jistou část svého života žila?

2.4. Heuristika

V případě výzkumu o životě Boženy Vavrečkové tvoří nejdůležitější část zdrojů písemné prameny, mezi které primárně patří korespondence psaná Boženou jejím rodičům, bratrovi a přátelům. Tato korespondence se nachází v archivu Knihovny Václava Havla,³⁵ je třeba podotknout, že zde není k dispozici mnoho dopisů adresovaných Boženě (dopisy adresované Boženě se v KnVH nachází, ale jsou především z pozdějších let). Kromě korespondence se v Knihovně Václava Havla nachází i velmi stručný životopis³⁶ napsaný

³² Za Václava M. Havla se provdala 14. 6. 1935.

³³ NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019, s. 273–274.

³⁴ HORKÝ, Ondřej, TOMALOVÁ, Eliška. Biografie. In DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008, s. 183.

³⁵ Do korespondence je možné nahlédnout po předchozí domluvě v KnVH.

³⁶ Archiv Ivana M. Havla/Knihovna Václava Havla (dále AIMH), fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

samotnou Boženu Vavrečkovou, který i přes svou stručnost poskytuje alespoň základní informace především o jejím vzdělání. Mimo jiné jsou v archivu KnVH uchovány také pozvánky na různé společenské události, díky kterým jsem si mohla udělat představu, v jakých kruzích se Božena pohybovala a s kým se stýkala. Další část písemných pramenů tvoří krátké novinové články v *ilustrovaném společenském revue Měsíc*,³⁷ v časopisu *Eva: časopis moderní ženy*³⁸ a v denním tisku *České slovo: ústřední orgán České strany národně sociální*.³⁹ Mezi doplňkové prameny bych zařadila dokumenty, jako jsou školní vysvědčení, cestovní pasy, pobytové karty a letáky ze školních vystoupení uložené v KnVH a v Národním archivu.⁴⁰

Mezi další prameny patří kniha *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*,⁴¹ vydaná v roce 2003, ve které se nachází všechny dochované obrazy z cyklů Abeceda, Věda a Číslo. Tyto ilustrace vytvořila za účelem zpestření výuky svých synů. Kromě ilustrací kniha obsahuje několik krátkých komentářů od Václava Havla, Ivana M. Havla, Věry Jirousové, Ivy Janákové a Jiřího Kuběny. Další zdroj představují vydané vzpomínky Václava M. Havla, *Mé vzpomínky*⁴² z roku 2018, pojednává v nich převážně o svém podnikání. Část, která měla být věnovaná její osobě, bohužel nestihl dopsat,⁴³ i v této knize se tedy jedná pouze o dílčí informace, jako je několik zmínek o její roli v rámci podnikání Václava M. Havla. Několik zmínek se nachází v rozhovorech s Ivanem M. Havlem vedených Janem Lukešem a vydaných v knize *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*.⁴⁴ Odlišný úhel pohledu na Boženu, jenž nepatří rodinnému příslušníkovi, poskytují paměti

³⁷ Revue Měsíc je po přihlášení dostupný v digitální knihovně provozované Moravskou zemskou knihovnou (<https://www.digitalniknihovna.cz/>) citováno dne 30. 4. 2024).

³⁸ *Eva: časopis moderní ženy*; dostupný tamtéž.

³⁹ *České slovo: ústřední orgán České strany národně sociální*; dostupné tamtéž .

⁴⁰ Dokumenty jsou v Národním archivu dostupné po předchozí domluvě.

⁴¹ HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003.

⁴² HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018.

⁴³ HORÁKOVÁ, Kateřina; Markéta KAŇKOVÁ. *Vycházejí kompletní paměti otce prezidenta Václava Havla*. [online]. [cit. 2024–05–25]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/me-vzpominky-vychazeji-kompletni-pameti-otce-prezidenta-vaclava-havla-7678359>

⁴⁴ LUKEŠ, Jan a HAVEL, Ivan M. *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017.

Jiřího Kuběny (vlastním jménem Jiří Paukert) z roku 2006, *Paměť básníka: z mého orloje: (vzpomínky na přítomnost)*.⁴⁵

V případě Boženy Vavrečkové tvoří nedílnou součást obrazové prameny, a ačkoliv nemají takovou výpovědní hodnotu jako prameny písemné, tak právě u ní dotvářejí celkový obraz jejího života. Jedná se především o ilustrace v *ilustrovaném společenském revue Měsíc*, a také o ilustrace doplněné krátkými články v časopisech *Eva*, *Měsíc* a v denním tisku *České slovo*. Nelze opominout řadu reklamních letáků a jiných materiálů pro Barrandovské terasy, Trilobit-bar a Lucernu.⁴⁶ Další podstatnou část tvoří již výše zmíněný soubor ilustrací v knize *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*, ačkoliv tyto materiály vznikly až po období, kterým se v mé bakalářské práci zabývám. Dochovalo se i několik kreseb a maleb, jež se dají zařadit do oblasti tvorby ve volném čase.

⁴⁵ KUBĚNA, Jiří a KOSATÍK, Pavel. *Paměť básníka: z mého orloje : (vzpomínky na přítomnost)*. Brno: Host, 2006.

⁴⁶ Dostupné po předchozí domluvě v KnVH.

3. Rodina Boženy Vavrečkové

Ačkoliv se tato práce soustředí na Boženu Vavrečkovou, je prakticky nemožné psát o jejím životě, aniž bych se nezmínila o její rodině, prostředí, ze kterého pocházela, a rodině, do které se přivdala. Božena v jistých směrech následovala cestu svého otce, stejně jako později její synové. Rodinu Vavrečkových i rodinu Havlových spojovala láska k umění, kultuře a literatuře. Každý z členů tíhl více či méně k jedné z těchto oblastí, nebyly mu cizí ani další oblasti kulturní sféry. Například Božena Vavrečková měla blíže k výtvarnému umění, ale nebyla jí cizí ani publicistická činnost, naopak Hugo Vavrečka spíše tíhl k publicistické činnosti, ale byl sběratelem keramiky⁴⁷ a vytvořil i několik kreseb. Privilegované prostředí, v němž se členové obou rodin pohybovali, pro ně znamenalo o to tvrdší pád, ke kterému došlo po druhé světové válce. První otřes proběhl po roce 1945, kdy na Miloše Havla padla jistá pozornost kvůli jeho činnostem během války.⁴⁸ Druhá vlna otřesů přišla po komunistickém puči v roce 1948.

Boženu Vavrečkovou, stejně jako její rodinné příslušníky, charakterizuje velká vytrvalost. Každý z nich při cestě za svými cíli narazil na překážky, některé byly u členů rodiny stejného rázu, jiné byly specifické pro každého z členů, ale nikdo z nich se nevzdal a nakonec jejich snaha přinesla nějaké ovoce.

Dalším spojujícím aspektem mezi oběma rodinami byly zahraniční cesty, které členové obou rodin podnikli (nezávisle na sobě). Nejednalo se o rekreační cesty, ale spíše o studijní či pracovní, dalo by se říct, že se jednalo o cesty na zkušenou. Ivan M. Havel podnikl cestu za studiem do Berkeley,⁴⁹ Božena Vavrečková studijní cestu do Itálie, Hugo Vavrečka cestoval také do Spojených států, stejně tak i Václav M. Havel a Václav Havel. Toto samozřejmě nebyly jejich jediné zahraniční cesty, ale měly poté pro členy jistý význam v rámci jejich pozdějšího vývoje, či směřování.

Kromě vytrvalosti, literárního a uměleckého směřování se v rodině dědil i specifický smysl pro humor. Jako příklad může posloužit silvestrovská oslava v roce 1928, kde se Božena s bratrem Ivanem rozhodli vyměnit si oblečení, nebo Boženino sesterské škádlení

⁴⁷ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 69.

⁴⁸ Miloš Havel byl dokonce obviněn z kolaborace s nacisty, Václav M. Havel se obvinění vyhnul, jelikož se během války stáhl do pozadí. Ačkoliv byl nakonec Miloš zbaven obvinění, musel opustit svět filmu, jelikož byl shledán nedůvěryhodným. ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 37.

⁴⁹ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 70–71.

mladšího bratra v přání k narozeninám, v němž mu nezapomněla připomenout, že vynálezci, umělci a básníci v jeho věku dávno stvořili svá největší díla, a on by tedy neměl meškat.⁵⁰ Další ilustrací rodinného humoru může být Boženino varování, aby jí Josefa určitě nejezdila naproti do Vídně, když napsala: „*Už tě vidím, jak se v Otrokovicích⁵¹ lekneš, až vyleze z vlaku Indiánka a bude se k tobě hlásit co by dcera rodovitá.*“⁵²

3.1. Hugo Vavrečka (1880–1952)

Otcem Boženy Havlové byl novinář, diplomat a ředitel Baťových závodů Hugo Vavrečka. Narodil se 22. února 1880 na Ostravsku Vincenzi (alias Čeňkovi) Vavrečkovi a Marii Vavrečkové (Janikové). Manželům se o tři roky dříve narodila dcera Božena. Božena Vavrečková ani jednoho ze svých prarodičů nepotkala, jelikož zemřeli dlouho před jejím narozením. Vincenz pocházel z Kyjovic, pravděpodobně se narodil v roce 1835, Maria se narodila okolo roku 1840⁵³ a pocházela ze Strumieně na Těšínsku. Zatímco jeho otec pracoval jako vážený v dolech hraběte Salma, jeho maminka se starala o domácnost. Byl to právě Vincenz Vavrečka, kdo svého syna přivedl k zájmu o literaturu. Zajímal se zejména o českou literaturu a měl i spisovatelské ambice, ačkoliv zůstaly pouze ve stadiu pokusů.⁵⁴ Tento zájem o literaturu a publikování zdědili i další členové rodiny.

Hugo nejdříve chodil do chlapecké školy v Moravské Ostravě, a po jejím dokončení nastoupil na německojazyčnou reálnou školu.⁵⁵ Po absolvování střední školy se vydal do Brna, kde započal studium na německojazyčné C. a k. vysoké škole technické (studoval strojnictví a elektrotechniku). Po ukončení studia musel nastoupit do vojenské služby, probudila se v něm touha po cestování a po pobytu na moři, jak sám zmínil ve svých

⁵⁰ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 18. 7. 1933.

⁵¹ V textu je toto slovo špatně čitelné, nicméně by se mohlo jednat právě o Otrokovice, jelikož se město nachází nedaleko od Zlína.

⁵² AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 11. 7. 1933.

⁵³ Ani u jednoho z rodičů jsem v žádném pramenu ani literatuře nenašla přesný rok narození, ale hovoří se zde o věku, kolik jim bylo, když se jim syn narodil. Sám Hugo Vavrečka se ve svých pamětech o otci ani o matce téměř nezmiňoval. Stejně tak neexistuje shoda v případě křestního jména Marie Vavrečkové, jelikož v pozdějších pramenech se uvádí jméno Marie, Terezie, Josefa. WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 28.

⁵⁴ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 28.

⁵⁵ Tamtéž, s. 29–30.

pamětech, a rozhodl se pro službu u rakouskouherského námořnictva v Pule. Po dokončení vojenské služby se vrátil zpět do Brna, kde se stal asistentem profesora elektrotechniky. V té době již několik let aktivně přispíval do Lidových novin. Poté co mu tragicky zemřel švagr, synovec, otec a nakonec i sestra (matka zemřela pravděpodobně během jeho studií na střední škole), natrvalo přesídlil do Brna a pustil se naplno do novinářské činnosti. V roce 1910 se oženil s Josefou Kolbingerovou (Vavrečkovou). Nějakou dobu působil jako válečný zpravodaj během bulharsko-turecké války. V roce 1913 se mu narodila dcera Božena a o dva roky později syn Ivan.⁵⁶ S dětmi byla během jejich raného dětství Josefa převážně sama. Během první světové války působil u rakousko-uherské flotily v Terstu, kde založil Československý námořní výbor. Po válce se stal generálním konzulem v Hamburku. Od roku 1922 byl velvyslancem v Budapešti. V roce 1926 byl jmenován velvyslancem v Rakousku, zde s ním již pobývala i celá jeho rodina. Poté, co skončil ve Vídni na postu velvyslance, přijal pracovní nabídku od Tomáše Bati a stal se ředitelem Baťových závodů. Oba muže spojovalo dlouholeté přátelství, které započalo ve Slavii, v době, kdy byl Hugo asistentem u profesora Sumce.⁵⁷

Z Baťových závodů odešel do důchodu po konci druhé světové války, poté co nad Baťovými závody převzala kontrolu národní správa.⁵⁸ Doba se změnila a Hugo byl obviněn z kolaborace s Němci.⁵⁹ Následovaly sáhodlouhé spory o povaze jeho činnosti za války a zároveň o Vavrečkovy kompenzace po jeho odchodu z firmy. Po komunistickém státním převratu v roce 1948 přišel Hugo postupně o většinu svého majetku a byl nucen se přestěhovat k rodině své dcery Boženy.⁶⁰ V roce 1948 byl odsouzen ke třem rokům vězení a zabavení veškerého majetku.⁶¹ Nástup do vězení se mu podařilo zažehnat díky zdravotním komplikacím, na jejichž základě požádal v létě 1949 o odklad trestu, který mu byl povolen. Následně o odklad žádal ještě několikrát a pokaždé úspěšně; poslední odklad mu byl povolen až do října roku 1952.⁶² Pomyslnou poslední kapkou byla pro Huga akce B, tedy snaha o

⁵⁶ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997, s. 12–14.

⁵⁷ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 35–37.

⁵⁸ Tamtéž, s. 111.

⁵⁹ Tamtéž, s. 156–157.

⁶⁰ Tamtéž, s. 163.

⁶¹ Tamtéž, s. 194.

⁶² Tamtéž, s. 208–210.

vystěhování „nepohodlných“ lidí mimo velká města. Hugo Vavrečka zemřel 9. srpna 1952 v důsledku infarktu myokardu.⁶³

Svou lásku k literatuře a psaní do jisté míry zdědil po svém otci a sám ji přenesl na svou dceru i své vnuky. Jeho vliv v případě Václava a Ivana M. Havla je nepopíratelný; spolu s Boženou vedl své vnuky k touze po vzdělání. Není náhodou, že oba bratry, stejně jako jejich dědečka, okouzlo filozofické dílo *Sedm listů Melinovi*.⁶⁴

Hugo aktivně přispíval do Lidových novin, kde mu kromě jiných článků od prosince 1907 do ledna 1908 vycházela na pokračování povídka *František Lelíček ve službách Sherlocka Holmese*. Povídka vyšla ještě v roce 1908 v nakladatelství Bedřicha Kočího. V roce 1931 se *Lelíček* dočkal divadelní premiéry⁶⁵ a o rok později byl zfilmovaný Filmovými továrnami AB na Barrandově.⁶⁶ Rodiny Havlova a Vavrečkova se tedy, alespoň na profesionální úrovni, znaly ještě před svatbou Boženy a Václava M. Havla. Kromě *Lelíčka* napsal i několik dalších povídek a humoresek.

3.2. Josefa Vavrečková (1884–1953)

O rodině Huga Vavrečky máme alespoň základní informace díky pamětem, které sám napsal, ale o rodině Josefy Vavrečkové víme pouze několik základních údajů. Josefa Vavrečková (za svobodna Kolbingerová) se narodila 30. května 1884 v Bzenci v okrese Hodonín. Jejími rodiči byli Vincenc Kolbinger (1848–před 1910) a jeho druhá manželka Josefa Kolbingerová (Lutzbauerová; 1848–před 1910),⁶⁷ která se za Vincence provdala 20. července 1873. Otec pracoval jako hostinský⁶⁸ a matka byla v domácnosti.⁶⁹ Pár měl společně pět dětí. Vincenc měl z prvního manželství s Terezií Kolbingerovou (Lutzbauerovou; 1839–1873) jednoho syna.

⁶³ Tamtéž, s. 218–221.

⁶⁴ KUBĚNA, Jiří a KOSATÍK, Pavel. *Paměť básníka: z mého orloje : (vzpomínky na přítomnost)*. Brno: Host, 2006, s. 274.

⁶⁵ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 35–36, 47.

⁶⁶ Knihovna Václava Havla – digitální archiv, dopis Huga Vavrečky Eduardu Bassovi, nedatováno.

⁶⁷ Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo Josefa Vavrečková. Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/>.

⁶⁸ Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo Vincenc Kolbinger. Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/>.

⁶⁹ Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo Josefa Kolbingerová (Lutzbauerová). Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/>.

Vincenc Kolbinger se narodil v roce 1848 ve Vídni, jeho otcem byl hostinský Ondřej Kolbinger a jeho matkou byla Rosalie Kolbinerová (Fusková).⁷⁰ Josefa Kolbingerová se narodila 22. února 1848 v Rouchovanech na Třebíčsku, byla dcerou šafáře Jana Lutzbauera a Marianny Lutzbauerové (Kropáčkové).⁷¹

Josefa vystudovala Průmyslovou dívčí školu ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesna v Brně.⁷² V době, kdy si vzala Huga Vavrečku, pracovala jako úřednice, poté se již plně věnovala domácnosti a dětem. Nejdříve se manželům narodila v roce 1913 dcera Božena a o dva roky později syn Ivan. Poté, co se začala v roce 1948 situace přioštrovat, se Hugo a Josefa nastěhovali k manželům Havlovým do domu na nábřeží č. 2000.⁷³ U rodiny své dcery zůstala i po smrti Huga Vavrečky až do své smrti. Josefa Vavrečková zemřela po operaci zauzlení střev v nemocnici na Františku v dubnu roku 1953.⁷⁴

3.3. Ivan Vavrečka (1915–?)

Ivan Vavrečka se narodil v roce 1915, jeho otec musel těsně po jeho narození odjet do Klagenfurtu.⁷⁵ V roce 1926 se rodina přesunula do Vídně, kde obě děti navštěvovaly školu. V roce 1931 se Ivan spolu se svou starší sestrou Boženou přestěhovali do Prahy. Ivan se v Praze věnoval studiu chemie na Vysoké škole chemicko-technologického inženýrství, která byla součástí ČVUT, kde s ním působil i vědec a vynálezce Otto Wichterle (1913–1998). Po uzavření českých vysokých škol se v roce 1939 oba muži společně přesunuli do Baťových závodů ve Zlíně, kde pracovali v chemické laboratoři a vyvíjeli tzv. nové hmoty.⁷⁶ V roce 1944 se Ivan oženil s rozvedenou Jiřinou Kopeckou, o sňatku věděli pouze Miloš a Václav M. Havel. Svým rodičům o něm poté napsal dopis, protože se bál, že by s ním nesouhlasili. Nebyli totiž zcela spokojeni se sociálním prostředím, ze kterého Jiřina pocházela. Manželský pár po svatbě, i přes určité neshody, pobýval s Vavrečkovými ve

⁷⁰ Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo Vincenc Kolbinger. Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/>.

⁷¹ Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo Josefa Kolbingerová (Lutzbauerová). Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/>.

⁷² AIMH, fond 04 Archiv BH, Vysvědčení z Průmyslové školy, 11. 7. 1903.

⁷³ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 37–40, 163.

⁷⁴ HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 776.

⁷⁵ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 39, 57, 104.

⁷⁶ Tamtéž, s. 68.

Zlíně. Jiřina byla tou dobou těhotná, ale pravděpodobně v důsledku šoku z náletů předčasně porodila a dítě zemřelo.⁷⁷ V roce 1946 se páru narodil syn Ivan.⁷⁸

Poté, co po válce úspěšně absolvoval doktorské studium na ČVUT, začal plánovat přesun do zahraničí, kam aktivně jezdil za prací. V létě 1949 podnikl služební cestu do Švýcarska, odkud se již nevrátil. Jeho manželka i s malým synem se tam k němu následně připojili. Později toho roku bylo na celou Ivanovu rodinu podáno trestní oznámení za nelegální překročení hranic.⁷⁹ Následně celá rodina přesídlila do Argentiny.⁸⁰ Pobyt v Argentině spolu s trestním oznámením zapříčinily, že se Ivan nemohl vrátit ani na jeden z pohřbů svých rodičů.

3.4. Václav M. Havel (1897–1979)

Manžel Boženy Vavrečkové, Václav Maria Havel, pocházel z významné pražské rodiny. Jeho otcem byl Václav Havel (1861–1921), významný pražský stavitel, a jeho matkou byla Emílie Havlová (1869–1926), která pocházela z Moravy. Václav M. Havel se narodil v roce 1897 ve Zběšičkách u Milevska. O dva roky později se narodil jeho bratr Miloš. Od roku 1905 rodina žila v bytě na nábřeží, kde se scházeli významní umělci, politici a obchodníci.⁸¹ Václav se pohyboval mezi významnými lidmi své doby, jako byl dr. Karel Kramář (1860–1937), dr. Alois Rašín (1867–1923), Eduard Bass (1888–1946) nebo Jaroslav Vrchlický (1853–1912). Stejně jako jeho syn byl i on aktivním členem společnosti; například byl členem výboru Družstva Národního divadla.⁸²

Celá rodina jezdila společně do zahraničí, měli letní sídlo zvané Havlov, vlastnili nejmodernější vymožitky (telefon, auto...), zaměstnávali služebnictvo a soukromé učitele.⁸³

⁷⁷ Tamtéž, s. 72, 80.

⁷⁸ Tamtéž, s. 131, 204–205.

⁷⁹ Tamtéž, s. 169.

⁸⁰ HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 137.

⁸¹ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 19.

⁸² HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 20–24.

⁸³ Tamtéž, s. 27–28, 41.

Na Havlov jezdila rodina až do doby, dokud nedošlo v roce 1958 k jeho přidělení Závodnímu výboru ROH n. p. TOS v Kuřimi, vyvlastnění bylo dokončené na podzim roku 1959.⁸⁴

Otec Václava M. Havla začínal skromně stavbou kanalizačního projektu v Lomnici nad Popelkou, ale postupně se vypracoval na významného pražského stavitele. Byl tím, kdo inicioval a započal výstavbu paláce Lucerna.⁸⁵ Václav Havel zemřel několik měsíců po dokončení jeho životního díla, Lucerny. Po jeho smrti převzala vedení podniků jeho manželka Emílie a vedla je až do své smrti na podzim roku 1926, poté podniky převzali jejich synové Miloš a Václav M. Havel.⁸⁶

Václav M. pokračoval ve stopách svého otce a během první světové války studoval stavební inženýrství na české technice. Během studia byl velice aktivní ve studentských spolcích. Právě proto, že Václav vyrůstal v době, kdy byl jeho otec Václav Havel úspěšným podnikatelem, zapojoval se již od útlého dětství do podnikání svého otce. Ze začátku obhospodařoval automatické skříňky v Lucerně, čímž si vydělával na své kapesné, a později měl vlastní hospodářský podnik ve vestibulu Lucerny. Jak jsem se již výše zmínila, rodina bydlela společně v bytě na nábřeží č. 2000, pod nimi bydlel strýc a teta Běly Friedländerové (1900–1965),⁸⁷ první manželky Václava M. Havla.⁸⁸

Václav M. Havel se do stavby Lucerny zapojil v ruce 1914, při plánování železobetonové konstrukce Lucerny.⁸⁹ V letech 1920–1921 se věnoval výstavbě studentské

⁸⁴ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 52.

⁸⁵ Václav Havel hledal inspiraci pro výstavbu paláce Lucerna v evropských metropolích (Paříž, Milán, Berlín, Vídeň, Kodaň), kam často cestoval. Motivací k jejímu postavení byla vlastenecká víra, že se jednou z Prahy stane důležitá evropská metropole. Název dala Lucerně jeho manželka Emílie. Jednalo se o první železobetonovou stavbu v Praze, jejíž výstavba probíhala ve třech etapách. Stavba započala v roce 1907 a byla dokončená v roce 1921. Ačkoliv o Lucernu rodina stejně jako o další nemovitosti přišla, chodil do ní Václav M. Havel s rodinou nadále na nedělní obědy. HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 49–50, 60.

⁸⁶ WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Havlovi a jejich dům – Rašínovo nábřeží 2000*. Praha: Městská část Praha 2, 2019. Dostupné z: https://www.praha2.cz/assets/File.ashx?id_org=80102&id_dokumenty=51550.

⁸⁷ Běla Friedländerová byla závodní plavkyně, lyžařka, profesionální gymnastka a majitelka tělovýchovného ústavu. HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 822.

⁸⁸ HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 20–24, 37, 40–41.

⁸⁹ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 20.

kolonie na Letné. Následoval projekt dívčí koleje Budeč. V roce 1923 se vydal do Ameriky na zkušenou, tou dobou v USA pobývala jeho přítelkyně Běla Friedländerová. Zde načerpal, po vzoru svého otce, který se inspiroval v evropských metropolích, inspiraci pro stavbu zimní zahrady a kafeterie v Lucerně i Barrandovských teras.⁹⁰ Poté co mu v roce 1926 zemřela matka, se již naplno zapojil do chodu Lucerny a dalšího rodinného podnikání, Lucernafilm přebral jeho mladší bratr Miloš Havel. Během roku 1928 zahájil Václav M. pravděpodobně svůj největší projekt – stavbu Barrandova, která zahrnovala Barrandovské terasy a vilovou výstavbu. Inspirace pro vzhled Barrandovských teras pochází právě z jeho cesty napříč USA, konkrétně ze stavby Cliff House v San Franciscu. V tom samém roce si vzal svou dlouholetou přítelkyni Bělu Friedländerovou za ženu, manželství však vydrželo pouze krátkou dobu. Po rozvodu s první manželkou se seznámil s Boženou Vavrečkovou, s níž se oženil v roce 1935 a měl s ní dva syny, Václava a Ivana M. Havla.⁹¹

3.5. Václav Havel (1936–2011)

Václav Havel byl prvorozeným synem Boženy Vavrečkové a Václava M. Havla. Narodil se jim 5. října 1936 v Praze. Rodiče mu zvolili jméno, které před ním nosilo již několik mužských členů havlovské rodové linie. Když byly Václavovi dva roky, došlo v Československu k mobilizaci a o rok později k začátku druhé světové války. Část svého dětství prožil během druhé světové války, rodina se ze strachu z bombardování Prahy přesunula na jejich venkovské sídlo Havlov na Českomoravské vrchovině. Před hrůzami války se rodina snažila Václava i jeho bratra Ivana chránit.⁹²

Václav po svých předcích zdědil rodinné záliby, tedy zájem o literaturu, umění i o veřejné dění. Jeho zájem v něm povzbuzovala matka i dědeček, Hugo Vavrečka.⁹³ Do školy začal chodit ve Žďárci,⁹⁴ následně nastoupil v roce 1947 na Středočeskou kolej Jiřího z Poděbrad v Poděbradech.⁹⁵ Ze školy byl nucen i se svým bratrem Ivanem odejít kvůli

⁹⁰ HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 258, 264, 266, 327, 331.

⁹¹ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 18–21.

⁹² ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 30.

⁹³ Tamtéž, s. 29, 31.

⁹⁴ WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Havlovi a jejich dům – Rašínovo nábřeží 2000*. Praha: Městská část Praha 2, 2019. Dostupné z: https://www.praha2.cz/assets/File.ashx?id_org=80102&id_dokumenty=51550.

⁹⁵ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 43.

událostem, které následovaly po komunistickém puči v roce 1948, kdy řešili členové rodiny již zmíněné problémy a čelili několika obviněním. Problémy se vzděláním pokračovaly i v následujících letech. Na střední škole potkal spolužáky s obdobnými zájmy i problémy spojenými s třídním původem. S těmito spolužáky zformoval skupinu nazývanou Šestatřicátníci. Maturitu si musel dodělat formou večerní školy.⁹⁶ Po neúspěšné snaze dostat se na vysokou školu s humanitním nebo uměleckým zaměřením se zapsal na ČVUT, následoval další pokus dostat se na FAMU, opět neúspěšný, nakonec byl nucený v roce 1957 nastoupit na vojnu. Po vojně se mohl divadlu věnovat alespoň v zaměstnání; s otcovou pomocí získal místo jevištního technika v divadle ABC. Díky rozvolnění, k němuž došlo během šedesátých let, byl v roce 1962 přijat na dálkové studium na DAMU, obor dramaturgie. V roce 1964 si Václav vzal za ženu svou dlouholetou přítelkyni Olgu Šplíchalovou (1933–1996).⁹⁷ Po uvedení divadelní hry *Zahradní slavnosti* (1963) se proslavil nejen na domácí půdě, ale i v zahraničí. Nicméně po obsazení Československa „spřátelenými“ vojsky a během následné normalizace se stal Václav Havel zakázaným autorem a musel publikovat v ilegalitě.⁹⁸

V průběhu tzv. normalizace musel opustit své zaměstnání dramaturga a krátce pracoval v trutnovském pivovaru, kde našel inspiraci pro napsání další hry, *Audience* (1975). V reakci na vstup vojsk a následnou normalizaci napsal Václav Havel na jaře roku 1975 otevřený dopis tehdejšímu generálnímu tajemníkovi Komunistické strany Československa, Dr. Gustavu Husákovi.⁹⁹ Po zátahu na undergroundovou skupinu Plastic People of the Universe Havel inicioval několik rozhovorů pro zahraniční média, což zapříčinilo, že zatčení Plastiků ve světě vyvolalo velkou vlnu nevole. Následně vznikla kampaň na jejich podporu, v jejímž čele stál Václav Havel a Jiří Němec. V rámci podpory Plastiků se spojila vcelku různorodá skupina: bývalí komunističtí představitelé, právníci, intelektuálové a další. Tato různorodá skupina, která se sešla v prostorách soudu, byla jistým předobrazem Charty 77.¹⁰⁰

⁹⁶ Název skupiny vychází z roku, ve kterém se její členové narodili, tedy z roku 1936. Ke skupině nepřímo patřil i Václavův bratr, Ivan. M. Havel. Skupina se sházela v rodinném sídle Havlov a později i v bytě na Rašínově nábřeží. S jejich činností jim ochotně pomáhala Božena i Václav M. Havel. PUTNA, Martin C. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Dotisk 2. vydání. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012, s. 75–76.

⁹⁷ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 54, 64, 67.

⁹⁸ WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Havlovi a jejich dům – Rašínovo nábřeží 2000*. Praha: Městská část Praha 2, 2019. Dostupné z: https://www.praha2.cz/assets/File.ashx?id_org=80102&id_dokumenty=51550.

⁹⁹ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel*. Vyd. 2., rozšř. a revid. vyd. 1. Praha: Práh, 2014, s. 103–105.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 115–118.

V reakci na československé podepsání Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě byla v roce 1977 sepsána Charta 77, v jejímž čele stál Václav Havel.¹⁰¹ Do roku 1989 byl z politických důvodů třikrát uvězněn. Následně se stal jedním z iniciátorů textu Několik vět. S příchodem Sametové revoluce, v jejímž čele stál, se postavil do čela Občanského fóra. Po pádu komunistického režimu se stal prvním prezidentem Československé socialistické republiky. Po přestávce, kdy se v roce 1992 vzdal funkce, se v roce 1993 stal opět prezidentem, tentokrát už samostatné České republiky. Tuto funkci vykonával až do roku 2003.

Jeho první manželka Olga Havlová zemřela v roce 1996, po její smrti si vzal herečku Dagmar Veškrnovou (1953–), s níž zůstal až do své smrti v roce 2011.¹⁰²

3.6. Ivan M. Havel (1938–2021)

Druhý syn Boženy Vavrečkové se narodil 11. října 1938 v Praze. Stejně jako jeho starší bratr Václav i Ivan Miloš Havel získal jméno po rodinných příslušnících, tedy po svých dvou strýcích. Jméno Ivan získal po strýci z matčiny strany a jméno Miloš po strýci z otcovy strany. Během jeho dětství pro něho představoval ústřední postavu jeho dědeček Hugo Vavrečka, díky svým širokým znalostem mohl Ivanovi vysvětlovat principy strojů a fyzikální zákony. Představil mu dílo, které je oba s bratrem provázelo životem – knihu *Sedm listů Melinovi* od Josefa Šafaříka.¹⁰³

Ivanova cesta za vzděláním nebyla, stejně jako ta Václavova, jednoduchá, spíše naopak. Oba bratři začali chodit na soukromou internátní školu v Poděbradech, ale byli nuceni školu opustit. Stejně trable ho čekaly i při studiu střední školy a následně při studiu vysoké školy. I přes své skvělé výsledky ve škole byl nucený nastoupit na učební obor jemný mechanik. Jak bylo řečeno výše, touha jejich maminky dopřát svým synům to nejlepší vzdělání přinesla své plody a Ivan mohl nastoupit do večerní školy, kde nakonec získal maturitu se samými jedničkami. Bohužel ani na vysokou školu ho režim nechtěl pustit, nejdříve tedy absolvoval vojenskou službu.¹⁰⁴

¹⁰¹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 150, 173, 179, 188.

¹⁰² WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Havlovi a jejich dům – Rašínovo nábřeží 2000*. Praha: Městská část Praha 2, 2019. Dostupné z: https://www.praha2.cz/assets/File.ashx?id_org=80102&id_dokumenty=51550.

¹⁰³ KUBĚNA, Jiří a KOSATÍK, Pavel. *Paměť básníka: z mého orloje : (vzpomínky na přítomnost)*. Brno: Host, 2006, s. 274.

¹⁰⁴ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 30, 36, 46–49.

Společně s bratrem se účastnil schůzek Šestatřicátníků, ačkoliv sám prohlašoval, že byl spíše trpěným společníkem než plnohodnotným členem. Literární zápal se nepřenesl pouze na staršího z bratrů, ale také na Ivana. Mezi roky 1956 a 1957 napsal své první literární dílo, nazvané *Arsemid*. Během vojenské služby Ivan vymyslel jazyk ptydepe, následně v tomto jazyku rozepsal divadelní hru, kterou však nedokončil. O několik let později se k tomuto námětu vrátil Václav Havel, který se rozhodl ptydepe použít v jedné ze svých her, *Vyrozumění* (1965). Pro hru napsal Ivan M. Havel redundanční teorii ptydepe.¹⁰⁵

Po příchodu z vojny v roce 1959 se neúnavně hlásil na vysoké školy, jeho i matčino úsilí nakonec bylo úspěšné, během 60. let docházelo k uvolňování pravidel a Ivan se tak mohl dostat na Elektrotechnickou fakultu ČVUT,¹⁰⁶ následně se mu podařilo odjet do Berkeley. Návštěva USA pro něho měla hořkou pachůť, neboť během doby jeho pobytu mu onemocněla a zemřela maminka Božena. Nemohl se vrátit zpět do Československa na její pohřeb, jelikož po uvolněných 60. letech, která mu umožnila dostat se do USA, přišlo velmi rychle období tzv. normalizace a získání výjezdních doložek pro něj bylo náhle mnohem složitější. Pokud by se vrátil do Prahy, nemohl by zřejmě odcestovat zpět do Ameriky a dokončit studia.¹⁰⁷ Po návratu z USA získal práci v Československé akademii věd (ČSAV) v Ústavu teorie informace a automatizace (ÚTIA).¹⁰⁸

Spolupráce s bratrem neustala, spíše naopak. Ivan se podílel na fungování Edice Expedice a v roce 1989 stál u zakládání Občanského fóra. Po Sametové revoluci založil Centrum pro teoretická studia a několik let působil jako šéfredaktor v časopisu *Vesmír*.

Jeho první manželkou byla Květa Vašková (Havlová), společně měli dva syny, Vojtěcha a Prokopa. Druhou manželkou byla Dagmar Ilkovičová (Havlová), se kterou zůstal až do své smrti v roce 2021.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 54, 58–61.

¹⁰⁶ WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Havlovi a jejich dům – Rašínovo nábřeží 2000*. Praha: Městská část Praha 2, 2019. Dostupné z: https://www.praha2.cz/assets/File.ashx?id_org=80102&id_dokumenty=51550.

¹⁰⁷ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938–1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017, s. 70.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 79.

¹⁰⁹ WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Havlovi a jejich dům – Rašínovo nábřeží 2000*. Praha: Městská část Praha 2, 2019. Dostupné z: https://www.praha2.cz/assets/File.ashx?id_org=80102&id_dokumenty=51550.

4. Božena Vavrečková

4.1. Prostředí, v němž Božena Vavrečková vyrůstala

Božena Vavrečková se narodila 15. února 1913 v Brně Hugo Vavrečkovi a Josefě Vavrečkové, rozené Kolbingerové. Domovskou příslušnost¹¹⁰ měla zapsanou v obci Kyjovice v okrese Bílovec.¹¹¹ Není zcela jisté, zda byla Božena pokřtěna, jelikož v případě tohoto údaje se dokumenty neshodují. Na žádosti o vyhotovení cestovního pasu z 28. července 1937 je v kolonce náboženství uvedeno římskokatolické, kdežto ve školní zprávě ze 20. listopadu 1920 je uvedeno, že je Božena bez vyznání. Otec Huga Vavrečky, Vincenz Vavrečka, byl aktivním členem římskokatolické komunity a její otec byl pokřtěný, nevylučuje se tedy, že byla Božena Vavrečková v dětství také pokřtěna.¹¹² Jedním z možných vysvětlení této neshody je, že Božena byla sice pokřtěna, ale rodina nepatřila mezi praktikující křesťany, jelikož o jejich aktivní náboženské činnosti nikde není zmínka.

Rodiče ji s největší jistotou pojmenovali po její tetě a sestře Huga Vavrečky, Boženě Stokláskové (rozené Vavrečkové), která v roce 1907 zemřela na tuberkulózu v sanatoriu v Alandu, kam ji Hugo doprovodil. Ačkoliv se Hugo Vavrečka dle svých vlastních slov po smrti své rodiny od všech materiálních věcí odpoutal a rozprodal je, rozhodl se na svou sestru vzpomenout alespoň při pojmenování své dcery.¹¹³ Rodina a přátelé ji oslovovali Boženko nebo Božko, a v pozdějších letech, když byla paní Havlovou, o ní lidé z jejího okolí hovořili jako o paní Božence.¹¹⁴ Z posledního zmíněného oslovení je zřejmé, v jaké úctě ji většina přátel a známých měla.

¹¹⁰ Domovská příslušnost, neboli domovské právo, se dalo nabýt narozením, sňatkem nebo přijetím do obecního svazku. Každý občan musel mít domovské právo v nějaké obci, příslušnost k obci se prokazovala domovským listem. Obce byly povinné lidem s domovskou příslušností zaříditi chudinskou péči. Systém domovské příslušnosti fungoval již za Rakouska-Uherska, po vzniku Československé republiky prošel mnoha změnami a nakonec byl v roce 1948 zrušen. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/help/typy-dokumentu/domovske-pravo/>

¹¹¹ Okres Bílovec zanikl při územní reformě.

¹¹² WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 29.

¹¹³ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997, s. 13.

¹¹⁴ Toto oslovení se nachází například v pamětech Jiřího Kuběny. KUBĚNA, Jiří a KOSATÍK, Pavel. *Paměť básníka: z mého orloje : (vzpomínky na přítomnost)*. Brno: Host, 2006, s. 250.

V roce Boženina narození, 1913, bylo České království, Moravské markrabství a Slezské vévodství součástí habsburské monarchie. Na počátku 20. století se Rakousko-Uhersko nacházelo v problémech a na českém, moravském i slezském území vládly rozpory mezi německy a česky mluvícím obyvatelstvem. Kromě vnitřních rozporů řešila monarchie problémy na Balkáně. Během druhé balkánské války se Rakousko-Uhersko přidalo na stranu Bulharska, konflikt však skončil porážkou Bulharska.¹¹⁵ Tento konflikt odlákal od rodiny i redaktora Lidových novin a otce Boženy, který se vydal na bulharsko-turecké bojiště.¹¹⁶ Když jí bylo něco málo přes rok, byl 28. června 1914 spáchán atentát na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este (1863-1914) a o měsíc později vypukla první světová válka (28. července 1914 – 11. listopadu 1918).¹¹⁷ Její otec byl opět odvelen od rodiny, tentokrát však ne kvůli žurnalistické práci, ačkoliv by si to přál, ale byl povolán k ženijnímu velitelství do Klagenfurtu a o rok později převelen do Terstu k rakousko-uherské flotile. Jak bylo zmíněno výše, česká společnost nebyla spokojená s nadvládou Rakouska-Uherska, což se ukázalo po skončení světové války, kdy se velice rychle chopili příležitosti a začali jednání o samostatné republice. V roce 1919 odjel Vavrečka jako člen mírové delegace na jednání do Paříže, kde zůstal až do léta 1919.¹¹⁸

Od narození bylo pro Boženu domovem moravské město Brno, které se, stejně jako další československá města, začalo po první světové válce rozvíjet a došlo v něm k mnoha změnám. V roce 1919 se k původnímu území přidalo třiatdvalet přilehlých obcí. Během dvacátých let se v Brně nacházely důležité zemské úřady, Nejvyšší soud, římskokatolická biskupská kapitula, byla založena Masarykova univerzita a kromě toho fungovalo ve městě několik vysokých škol, gymnázií, lyceí a reálných a odborných škol. Navíc vznikaly nové obytné satelity a koncem dvacátých let bylo vystavěné Výstaviště. Město tedy procházelo změnami a rozvojem na mnoha úrovních.¹¹⁹

Když bylo Božence šest let, rodina se z Brna přesunula do hlavního města nově vzniklé Československé republiky, do Prahy. Před první světovou válkou v Praze žilo pouze 250 tisíc obyvatel, ihned po válce v roce 1918 však přišel velký rozmach. Praha se rozrostla

¹¹⁵ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998, s. 123.

¹¹⁶ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997, s. 14.

¹¹⁷ EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998, s. 132–133.

¹¹⁸ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997, s. 14.

¹¹⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky. [1.], Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Třetí vydání. Praha: Libri, 2017, s. 294–295.

o přilehlé obce (Královské Vinohrady, Karlín, Žižkov, Smíchov). Velice rychle se rozvíjely obytné čtvrti, přesto ale vládla ve městě bytová krize. Stavěly se významné budovy, jako ministerstva, banky, památník na Žižkově, knihovny, a v této době byla dokončena stavba Lucerny. V roce 1925 byl vybudován Veletržní palác, Filozofická a Právnická fakulta Univerzity Karlovy, kostely a přibýly další mosty (Jiráskův a Trojský).¹²⁰ Praha, do které se šestiletá Božena přistěhovala, byla dynamická, měnila se a vyvíjela.

Božena Vavrečková sice během několika prvních let svého života se svým otcem nepobyla mnoho času, jak mohlo vyplynout z předchozího výčtu Hugových aktivit, avšak žila v určitém rodinném prostředí, kde vliv otce, matky a jejich smýšlení a směřování měl na malou Boženu určitý vliv. Prostor, v němž se Hugo Vavrečka pohyboval, nebylo ani zdaleka jednotvárné; znal se s významnými politiky, umělci, mysliteli a podnikateli. Jednalo se o velmi významné osobnosti té doby, mezi které patřili Tomáš G. Masaryk (1850–1937), Edvard Beneš (1884–1948), Ferdinand Peroutka (1895–1978), Karel Čapek (1890–1938) a další.¹²¹ Hugo byl vzdělaný člověk, který si rád neustále rozšiřoval obzory, a proto bylo vzdělání nedílnou součástí jeho života. Později na něj kladla velký důraz i jeho dcera. Mluvil česky, francouzsky, německy, anglicky, chorvatsky, polsky a italsky a jeho starší sestra Božena mluvila česky, francouzsky a německy. Bylo tedy přirozené, že i sama Božena ovládala angličtinu, francouzštinu a němčinu, a po druhé světové válce se začala učit i ruštinu.¹²² Množství jazyků, které ovládala, bylo jistě důsledkem právě rodinného prostředí, v němž žila. Z pozdějších vzkazů a dopisů je patrné, že jí nedělalo problém komunikovat v cizích jazycích, což bylo vzhledem k národnostní rozmanitosti rodinných známých zcela nezbytné. O vlivu její matky se zde moc nezmiňují, jelikož toho o ní celkově není mnoho známo. Nicméně ať už během Boženina pobytu v Itálii, nebo během pozdějších let, když žila Božena s rodinou v Praze a Josefa s Hugem ve Zlíně, si obě ženy vyměňovaly mnoho dopisů, z nichž vyplývá, že k sobě měly dobrý, vřelý vztah.

Ačkoliv společně stráveného času nebylo až do pobytu ve Vídni mnoho, podnikla rodina několik cest. Navštívili Timmendorf, Grafenberk, Scharbeutz a strávili spolu Nový rok na Štrbském plese. Ve dvaceti letech se Božena vydala na studijní cestu do Říma a poté na Ischii. Později byla se svým manželem na svatební cestě ve Švýcarsku¹²³ a na pracovní

¹²⁰ Tamtéž, s. 284–293.

¹²¹ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 40, 60.

¹²² LUKEŠ, Jan a HAVEL, Ivan M. *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017, s. 21.

¹²³ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel*. Vyd. 2., rozšíř. a revid. vyd. 1. Praha: Práh, 2014, s. 54.

cestě ve Francii.¹²⁴ Cestování pro ni nepředstavovalo nic nového nebo vzácného, ačkoliv se zároveň nezdá, že by pro ni představovalo nezbytnost.

Po konci první světové války došlo k rozvoji školství. Systém, jenž fungoval za Rakousko-Uherské monarchie, byl reformován. Vznikly nové univerzity v Brně a Bratislavě a několik dalších vysokých škol. Rozvíjely se humanitní i přírodovědné obory.¹²⁵ Během 20. let 20. století byla zavedena osmiletá školní docházka, která byla rozdělena na polovinu. První čtyři roky byly základní a další čtyři roky byly specializované. Od páté třídy se škola dělila na gymnazijní a reálnou.¹²⁶

Božena Vavrečková vyrůstala v nově vzniklém demokratickém státě, v dynamické době plné změn a s nadějí v demokracii. Toto ovzduší jistě panovalo i v rodině Vavrečkových, protože, jak jsem se již zmínila výše, Hugo Vavrečka se pohyboval v prostředí, kde se stýkal s celou škálou významných lidí. V literární oblasti byl důležitou postavou Karel Čapek, který patřil spolu s prezidentem Tomášem G. Masarykem ke skupině zvané Pátečníci. S oběma zmíněnými muži se samozřejmě Hugo Vavrečka znal a podle Vavrečkových slov ho prezident Masaryk označil za svého žáka. Poválečná doba byla sice plná změn, ale zároveň byla dobou, kdy spousta obyvatelstva žila v chudobě, byla nezaměstnaná a vypukla pandemie španělské chřipky, která zasáhla velkou část populace.

K pokroku a vývoji docházelo na mnoha frontách. Ve Vídni i v Praze se ujmula secese, v jejímž stylu se začala stavět Lucerna, ale po světové válce opět ustoupila. Pomalu se prosazovala moderna a následně kubismus. Zároveň v této době docházelo k technologickému pokroku a k rozvoji optiky a filmu.¹²⁷ Všechny tyto změny přispěly k dynamice doby.

4.2. Dětství

Jak již bylo výše zmíněno, vzhledem k vytiženosti svého otce prožívala Božena raná léta svého života především po boku své matky a o dva roky mladšího bratra Ivana, který se

¹²⁴ Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), žádost o cestovní pas, 6. 9. 1947.

¹²⁵ BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 9. vydání. Praha: Paseka, 2003, s. 191.

¹²⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky. [1.], Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Třetí vydání. Praha: Libri, 1929, s. 524–526.

¹²⁷ EFMERTOŮVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998, s. 404–406, 410–416.

narodil v roce 1915.¹²⁸ Právě o brzkých letech jejího života neexistují téměř žádné zmínky. O této době se nerozepisuje ani její otec ve svých vzpomínkách, ani samotná Božena, což je logické vzhledem k tomu, že na raná léta pravděpodobně mnoho vzpomínek neměla. Lze tedy předpokládat, že po dobu nepřítomnosti Huga Vavrečky rodina pobývala v Brně. Na konci léta 1919 se Hugo po poznávací cestě do Spojených států vrátil zpět do Československa, avšak místo do Brna již do Prahy, kam se rodina přesunula. Impulzem pro přestěhování celé rodiny do Prahy byla Hugova touha po publicistické činnosti.¹²⁹ Výjimku v nedostatku informací tvoří krátká zmínka v pamětech Huga Vavrečky o Boženině nástupu do školy, když napsal: „*Děti mne málo znaly – Božka, která se narodila roku 1913, právě začala chodit do školy, a Ivan, ročník 1915, byl ještě kulaté baculátko, za nímž se celá Praha ohlížela, když oblékl pařížský zimní svetr s kalhotkami...*“¹³⁰ S dětmi tedy opravdu moc času nepobyl, což nicméně sám připouští ve výše zmíněné úryvku. Kromě této krátké zmínky Hugo nijak dětství svých dětí v pamětech nekomentoval, pravděpodobně tomu nelze přikládat velký význam, jelikož podobně stroze se vyjádřil i o své svatbě s Josefou.¹³¹ Vzhledem k již výše zmíněné pracovní vytíženosti jejího otce se nelze nedostatku zmínek o jeho dětech podívat.

Korespondence z raných let jejího života obsahuje především dopisy její tetě Štěpánce Žákové, z nichž je zřejmé, že měla Božena veselé a šťastné dětství. Dopisů není mnoho, ale umožňují udělat si alespoň hrubou představu o jejím dětství. V jednom z prvních dochovaných dopisů popisuje své tetě dary, které dostala k Vánocům (panenku s mašlí, olejové barvy a knihu).¹³² Je zřejmé, že vztah k umění se u ní projevoval už od dětství, protože téměř každý ze svých dopisů vyzdobila malou ilustrací nebo alespoň malým obrázkem na kraji papíru.

4.2.1. Božena a její první vzdělání

Do první třídy nastoupila Božena v Praze, kam se přesunula se svou matkou a bratrem Ivanem, zatímco její otec byl v té době v zahraničí. Do pětileté III. dívčí školy

¹²⁸ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997, s. 14.

¹²⁹ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 40.

¹³⁰ Tamtéž, s. 34.

¹³¹ Jediná Hugova zmínka v pamětech zní: „Roku 1910 jsem se oženil.“ Tamtéž, s. 14.

¹³² AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, nedatováno.

obecné na Smíchově nastoupila 16. září 1919.¹³³ V první třídě měla výborné výsledky. Ze školy byla rodiči odhlášena 1. prosince 1920, tedy na konci prvního čtvrtletí ve druhé třídě.¹³⁴ Hugo Vavrečka v té době dostal práci generálního konzula v Hamburku, tentokrát se s ním do zahraničí přesunula i celá rodina. Zde Božena navštěvovala německou školu,¹³⁵ ale ani v tomto případě Hugo nevydržel na jednom místě dlouho, a proto školu v Hamburku Božena navštěvovala pouze něco málo přes rok. V roce 1922 se její otec, opět z pracovních důvodů, přesunul do Budapešti, kde byl jmenován vyslancem. Tentokrát se Božena nestěhovala do zahraničí, ale vrátila se zpět do rodného Brna, kde bydlela podle svých vlastních slov u rodinných příbuzných.¹³⁶ Nejspíše se jednalo o příbuzné ze strany Josefy, jelikož Hugo po smrti své sestry zůstal bez rodiny, s výjimkou několika vzdálených příbuzných. Božena ani Hugo se ve svých pamětech nezmiňují, proč tomu tak bylo. Jedním z důvodů mohlo být, že Hugo na začátku bydlel v hotelu¹³⁷ a pravděpodobně chtěli, aby Božena mohla v klidu chodit do školy. Další možností je, že rodiče chtěli, aby se Božena vzdělávala v češtině, což se nicméně vylučuje s jejím nástupem do školy v Hamburku i s tím, že s nimi v Budapešti pravděpodobně pobýval jejich syn Ivan. Ze životopisu Boženy Vavrečkové vyplývá, že v Budapešti byla s Hugem i jeho manželka Josefa a pravděpodobně i syn Ivan, jelikož v něm píše: „*Po dobu co byl můj otec v Budapešti, tak jsem bydlela u příbuzných v Brně a chodila jsem do obecné školy v Brně a u rodičů jsem byla jen o prázdninách.*“¹³⁸ Božena v Brně nastoupila ve školním roce 1922/23 do pětileté veřejné dívčí obecné školy na Kounicově třídě.¹³⁹ Po jejím úspěšném absolvování se samými jedničkami mohla o rok později nastoupit na české městské dívčí reformované reálné gymnasium.¹⁴⁰ Z vysvědčení se lze dozvědět, že ředitelkou gymnasia byla Božena Jiránková, která byla pedagožkou a spisovatelkou. Z údajů o ní známých lze usoudit, že se

¹³³ V případě údaje, kdy začala chodit do školy, panuje v pramenech nejasnost. Na jednom vysvědčení je uvedený rok 1918, ale na druhém je uvedený rok 1919. Osobně se přikláním k roku 1919, jelikož tento rok se vyskytuje na více než jednom dokumentu a odpovídá to i věkově.

¹³⁴ AIMH, fond 04 BH, vysvědčení Boženy Vavrečkové na dívčí obecné škole v Brně, 1. 1. 1922.

¹³⁵ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997, s. 13, 16.

¹³⁸ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

¹³⁹ AIMH, fond 04 BH, školní zpráva Boženy Vavrečkové z obecné dívčí školy na Smíchově, 1. 1. 1920.

¹⁴⁰ AIMH, fond 04 BH, frekventační vysvědčení Boženy Vavrečkové z dívčí obecné školy v Brně, 27. 6. 1923.

přesněji jednalo o Dívčí lyceum Vesna v Brně.¹⁴¹ Josefa Vavrečková studovala v Brně Průmyslovou dívčí školu ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesna,¹⁴² je tedy velice pravděpodobné, že výběr tohoto konkrétního Dívčího lycea měl svůj důvod. V Brně začala také chodit do první šesté třídy gymnasia. Na gymnázium v Brně chodila až do roku 1926, kdy se její otec přesunul opět za prací, tentokrát však do Vídně. Zde se k němu po nějaké době připojila kompletní rodina. Obě děti nastoupily do školy, Božena Vavrečková nastoupila na České soukromé reálné gymnasium spolku „Komenský“ ve Vídni.¹⁴³

4.3. Vídeň (1926–1932)

V roce 1926 požádal Hugo Vavrečka Tomáše G. Masaryka o jmenování do funkce vyslance v Rakousku. Tentokrát se přesun za prací týkal celé rodiny. Ve Vídni byla poprvé od pobytu v Hamburku celá rodina delší čas společně na jednom místě. Rodina tam žila až do roku 1932, kdy se Hugo Vavrečka rozhodl přejít z diplomatických státních služeb do soukromého sektoru a začal pracovat pro svého přítele Tomáše Baťu. Členové rodiny se aktivně účastnili společenského života, který ve Vídni bujel. Další důležitou skutečností je, že byla ve Vídni početná česká komunita, což bylo pro rodinu důležité, jelikož sám Vavrečka zmiňoval důležitost toho nezapomenout na jejich kořeny.¹⁴⁴

4.3.1. Společenské kruhy

Během příjezdu do Vídně v roce 1926 bylo Boženě třináct let. Bylo to poprvé, kdy žila takto dlouho po boku svých rodičů a bratra. Právě zde se tedy pravděpodobně začala aktivněji zapojovat do společenského života, o který díky významnému společenskému postavení jejího otce nebyla nouze. Do veřejného vystupování se zapojila i její matka, která v prosinci roku 1928 poskytla rozhovor vídeňským novinám Neue Freie Presse.¹⁴⁵ Pro ilustraci, v jakých kruzích se Božena pohybovala a s kým se stýkala, může posloužit pozvánka od K. R. Julia Meinla na večeri do tanečního sálu Rakouského klubu.¹⁴⁶ Meinl byl

¹⁴¹ Internetová encyklopedie dějin Brna, heslo prof. Božena Jiráňková. Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/>.

¹⁴² AIMH, fond 04 Archiv BH, Vysvědčení z Průmyslové školy, 11. 7. 1903.

¹⁴³ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

¹⁴⁴ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 46.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 46.

¹⁴⁶ AIMH, fond 14 IMH, pozvánka od K. R. Meinla Boženě Vavrečkové, 4. 3. 1931.

vídeňským podnikatelem a bankéřem. Stejně jako většina dam v jejích letech chodila s přáteli na různé večere a čajové party.

Z několika pozvánek adresovaných Boženě (například od Berty Willebois), které se z tohoto období dochovaly, je zřejmé, že Božena i její přátelé, stejně jako zbytek Evropy, propadli karetní hře zvané bridž.¹⁴⁷ Dokonce o této hře napsala v roce 1933 článek do časopisu *Eva, časopis moderní ženy*, s názvem „Bridgistům!“. Článek pojala s humorem sobě vlastním a není překvapením, že ho doplnila svými vlastními ilustracemi. I samotné ilustrace se odehrávají v hravém a vtípném duchu. V článku navrhuje, aby byla hra bridž rozdělena do několika kategorií podle stylu hry (komorní, klepavý, rodinný, válečný a míchaný).¹⁴⁸

4.3.2. Vzdělání

Vídeň mohla pro Boženu představovat nový impuls v oblasti vzdělání, protože se začala setkávat s novými lidmi a mohla tak čerpat novou inspiraci. V té době Vídeň představovala uměleckou baštu, kde pobývalo mnoho významných osobností z oblasti architektury, malby, užitého umění, ale také filozofové a učenci. S několika významnými umělci se Božena později během svého studia setkala. Dozajista čerpala z vídeňské inspirace i v pozdějších letech; ostatně to popisuje Iva Janáková v knize *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Božena podle ní mohla čerpat inspiraci na poli obrazové pedagogiky, o kterou rozpoutal zájem sociolog Otto Neurath (1882–1945).¹⁴⁹

Božena Vavrečková v roce 1926 nastoupila po úspěšném splnění přijímacího řízení na gymnázium spolku „Komenský.“ Jedná se o soukromou školu, která funguje ve Vídni dodnes a zaměřuje se na bilingvní výuku.¹⁵⁰ To ukazuje, že ačkoliv rodina žila v zahraničí,

¹⁴⁷ Hry podobné bridži byly v oblibě již od poloviny 17. století. Samotnému bridži se dostává velké obliby na konci 19. století v Anglii a ve Spojených státech. Dostupné z: <https://www.czechbridge.cz/about-bridge>

¹⁴⁸ AIMH, fond 04 Archiv BH, Bridgistům!, 1. 1. 1933.

¹⁴⁹ HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003, s. 10.

¹⁵⁰ Školský spolek Komenský byl založený v roce 1872, tedy za Rakouska-Uherska a měl provozovat české školy ve Vídni. Jeho účelem bylo udržet pro krajany v Rakousku český jazyk a kulturu. První soukromá škola byla otevřena o jedenáct let později v roce 1883. V roce 1932 se již nejednalo pouze o obecnou školu, ale spolek provozoval mateřské školy, české školy (obecné, hlavní, reálné gymnasium, reálnou školu a obchodní škola). Všechny školy byly soukromé. V současné době fungují pouze dvě školy. Dostupné z: <http://komensky.at/cs/zakladni-informace/>

byla zvyklá v zahraničí pobývat a všichni mluvili více než jedním cizím jazykem, tak i přesto bylo pro rodiče důležité, aby jejich děti nadále pokračovaly ve studiu češtiny.

Na soukromé gymnázium chodila od čtvrté do osmé třídy. Kromě českého a německého jazyka se Božena ve škole učila latinu a francouzštinu. Dále měla ve škole dějepis, zeměpis, matematiku, chemii, fyziku, kreslení, tělocvik a těsnopis. Mimo to měla možnost se účastnit i doprovodných školních aktivit; během svého studia byla pravidelně součástí programu žákovské akademie. Například v šesté třídě recitovala báseň od Viktora Dyky, „Země mluví“,¹⁵¹ který byl mimo jiné přítelem Huga Vavrečky. V sedmé třídě recitovala Rudolfa Těsnohlídka (1882–1928), tentokrát mělo její vystoupení hudební doprovod.¹⁵² V roce 1931 Božena Vavrečková úspěšně složila maturitní zkoušku a 11. července obdržela maturitní vysvědčení. Maturitní zkoušku vykonávala z chemie, fyziky, filozofické propedeutiky, tělesné výchovy a německého jazyka.¹⁵³

Po úspěšném absolvování gymnázia spolku Komenský se Božena rozhodla pokračovat ve studiu. Vzhledem k tomu, že vysokoškolské studium absolvoval i Hugo Vavrečka, byla to pro ni do jisté míry samozřejmost. Nemalou roli v tom hrál také Boženin přirozený zájem o umění. Rozhodla se tedy pokračovat na vídeňské umělecko–průmyslové škole, kde studovala kreslení jako základní nauku. Škola fungovala v rámci rakouského muzea užitého umění. Kromě toho se u profesora Josefa Hoffmanna (1870–1956) zabývala textilními a reklamními návrhy a módním kreslením.¹⁵⁴ Profesor Josef Hoffmann byl architektem, designérem a výtvarníkem. Spolupracoval například s malířem Kolomanem Moserem (1868–1918) a s Fritzem Waerndorfem (1868–1939). Ačkoliv sám Hoffmann byl členem sdružení Secession, nezdá se, že by byla Božena ve své tvorbě secesí přímo ovlivněna, jelikož v té době již byla secese na ústupu. Josef Hoffmann působil jako profesor architektury, kromě toho se však zabýval užitým uměním: navrhoval nábytek, dekorace, ale i módní oděv a šperky.¹⁵⁵ V tomto ohledu mohl mít na Boženu jistý vliv, jelikož jak je později patrné v její tvorbě pro časopisy, tak se zabývala především módní ilustrací. Později, po boku svého manžela Václava M. Havla, spolupracovala spíše na designu a propagačních materiálech podniků, o čemž bude řeč v další části. Výtvarné umění je další z oblastí

¹⁵¹ AIMH, fond 04 Archiv BH, program žákovské akademie gymnázia ve Vídni, 17. 3. 1929.

¹⁵² AIMH, fond 04 Archiv BH, program žákovské akademie gymnázia ve Vídni, 30. 3. 1930.

¹⁵³ AIMH, fond 04 Archiv BH, opis vysvědčení Boženy Vavrečkové, 24. 6. 1932.

¹⁵⁴ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

¹⁵⁵ Dostupné z: <https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/architekt-josef-hoffmann>, pod heslem Architekt Josef Hoffmann.

Boženina života, ve které do jisté míry následovala svého otce, ačkoliv v tomto případě spíše zdělila jeho nadání, jelikož kromě toho, že byl Hugo novinářem, spisovatelem a diplomatem, tak se také doplňkově věnoval kreslení. Několik kreseb doplňuje texty v jeho pamětech, *Život je spíš román*. Zálibu v kreslení po své matce zdědil i její starší syn Václav, jehož kresby Božena s Hugem posílali rodinnému příteli Eduardu Milénovi na posouzení.¹⁵⁶ Jistá záliba ve výtvarné tvorbě se přenesla i na Boženina druhorozeného syna Ivana M. Havla, jehož cyklus kreseb s názvem „Dědci“ byl vystaven v roce 2018 v Lucerně.¹⁵⁷

Nicméně pokud jde o vysokou školu, o umělecko–průmyslové škole hovoří sama Božena ve svém životopise, ale v archivu KnVH je uložené výstupní vysvědčení z filozofické fakulty Vídeňské univerzity.¹⁵⁸ O této škole se ve svých vzpomínkách nikde nezmiňuje, ale zmínka se o ní nachází v *Didasku*.¹⁵⁹ Z dokumentů tedy vyplývá, že kromě umělecko–průmyslové školy studovala také Vídeňskou univerzitu.

Její umělecká činnost ve Vídni nezůstala pouze ve stádiu vzdělávání, ale uvedla ji i do praxe, když některé z jejích textilních návrhů odkoupily textilní firmy.¹⁶⁰ Aniž by jednu ze dvou škol dokončila, musela je kvůli novým okolnostem opustit; její otec se rozhodl skončit v diplomatických službách a začal pracovat pro Baťovy závody.¹⁶¹

Vzdělávání Boženy ani jejího bratra Ivana se neomezovalo pouze na školní docházku. V dopisu Štěpánce Žákové z 26. února 1928 se Božena zmiňuje: „*Celý týden chodíme do školy, odpoledne míváme hodiny, v sobotu mám odpoledne prázdno, tak se snažím vždycky využít té volnosti co nejvíce.*“ Z tohoto krátkého sdělení lze usoudit, že děti měly velmi nabitý program. Poté, co skončily ve škole, pravděpodobně docházely za soukromými učiteli.¹⁶²

¹⁵⁶ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 95.

¹⁵⁷ Dostupné z: https://www.unesco-czech.cz/900_554817_ivan-m-havel-dedci/

¹⁵⁸ AIMH, fond 04 Archiv BH, vysvědčení Boženy Vavrečkové z univerzity ve Vídni, 14. 7. 1932.

¹⁵⁹ HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003, s. 77.

¹⁶⁰ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

¹⁶¹ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 50.

¹⁶² AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 26. 2. 1928.

4.3.3. Rodinný čas

Rodina společně žila nejspíše v Hugově služebním bytě. Během pobytu ve Vídni podnikli několik výletů. Celá rodina několikrát navštívila Tomáše Bařu na Loučkách.¹⁶³ Dále společně strávili zimní dovolenou na Štrbském plesu, z této dovolené poslala Božena nadšený dopis své tetě Štěpánce Žákové, popisuje v něm, jak se celá rodina věnuje lyžování.¹⁶⁴ V té době se jednalo poměrně o nový druh zábavy.¹⁶⁵ Božena v dopise píše, jak moc ji sport zaujal a doufá, že opět pojedou lyžovat. Božena byla v tomto ohledu velice akční a nebála se nových věcí, spíše naopak.

V rodině bezpochyby nebyla nouze o veselé okamžiky. Silvestr v roce 1928 strávili společně ve svém bytě ve Vídni i s jejich psem. Silvestr popsala Božena své tetě v dopisu, kde napsala: „*Ivan se oblékl jako dáma a já jsem si vzala tatičkův smoking. No, byli jsme hezký páreček.*”¹⁶⁶ Může se zdát, že rodina spolu trávila čas neustále, ale skutečnost bude pravděpodobně dost odlišná. Jak je zřejmé z výše zmíněného dopisu, děti byly vcelku vytížené a Hugo byl dozajista zaneprázdňený pracovními povinnostmi. Josefa se s největší pravděpodobností i ve Vídni starala o chod domácnosti, stejně jako tomu bylo v Brně.

4.4. Praha (1932–1936)

V Československu se na počátku 30. let projevovaly důsledky Velké hospodářské krize, která vypukla v důsledku zhroucení newyorské akciové burzy 24. října 1929.¹⁶⁷ I přesto v Praze ve 30. letech probíhala čilá stavební výstavba (příkladem je pracovní vytížení Václava M. Havla). Docházelo k rozšiřování kanalizační sítě a sítě městské dopravy. Pražská architektura byla na vysoké úrovni, stejně jako pražský kulturní život. Pražské univerzity měly v evropském měřítku dobrý věhlas. Významná byla i nakladatelská činnost; vycházelo množství časopisů, které se zaměřovaly na různorodá témata. Na vysoké úrovni bylo také

¹⁶³ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997, s. 23.

¹⁶⁴ AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 1. 1. 1929.

¹⁶⁵ Počátky lyžování lze v Čechách datovat do 2. poloviny 20. století. Ke konci století vznikaly v Čechách lyžařské kluby a konaly se první závody. Rozvoj lyžování byl na českém území spojený s rozvojem turistiky. Mezi roky 1918–1948 došlo k prudkému nárůstu lyžařských klubů po celé republice, což mělo za následek rozvoj lyžování na území Československé republiky. Dostupné z: <https://www.nm.cz/cs/file/408fc417c20a7b91364839c7b54bab48/5872/Lyžování.pdf>.

¹⁶⁶ AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 1. 1. 1929.

¹⁶⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky*. [2.], Československo v krizi a v ohrožení (1930–1935). Druhé vydání. Praha: Libri, 2018, s. 20.

výtvarné umění. Docházelo k postupnému nárůstu turismu a rozvoje sportu.¹⁶⁸ Z Prahy se postupně stávalo hlavní město Československa, které bylo na kulturní výši.

Po šesti letech strávených ve Vídni došlo v roce 1932 v rodině Vavrečkových opět k přesunu. Tentokrát se rodina rozdělila na dvě části: jedna část, skládající se z Ivana a Boženy, se vydala do Prahy, kde se nastěhovali do služebního bytu Huga Vavrečky na Havlíčkově, dnes Senovážném náměstí. Druhá skupina, tvořená Hugem a Josefou, se vydala do Zlína, kde Hugo Vavrečka nastoupil 1. července 1932 do Baťových závodů. Tento přesun byl důsledkem dlouholetého přátelství, které spojovalo Huga Vavrečku s Tomášem Baťou. Muži se vzájemně navštěvovali, ať už Hugo pobýval v Budapešti nebo ve Vídni.¹⁶⁹

Cesty Vavrečkových se nerozdělily bez důvodu, Ivan i Božena se rozhodli navázat na své předchozí vzdělání ve Vídni a pokračovali ve studiu na pražských vysokých školách. Ivan se rozhodl do jisté míry následovat stopy svého otce a šel studovat na Vysokou školu chemicko-technologického inženýrství.¹⁷⁰ Boženu vedly do Prahy stejné záměry jako Ivana, ve svém životopisu napsala: „*Poněvadž jsem byla odhodlaná pokračovat ve svém výtvarném vzdělání i činnosti, dala jsem se ihned po přestěhování do Prahy zapsat na filosofickou fakultu Karlovy Univerzity (obor dějiny umění) a zároveň na Akademii výtvarných umění.*”¹⁷¹

4.4.1. Společenské kruhy

Jak již bylo výše zmíněno, Božena do Prahy několikrát zavítala za rodinou. Kromě toho tam s rodinou od roku 1919 až do prosince 1920 již jednou pobývala. Praha pro ni tedy nepředstavovala novou metropoli, se kterou by se musela nově seznamovat. Především díky Vavrečkovým bohatým kontaktům měla Božena s bratrem v Praze širokou základnu známých a rodinných přátel. Z tohoto období se v Archivu Knihovny Václava Havla dochovala poměrně široká sbírka nejrůznějších pozvánek na společenské akce, ať už na ty formálnější, nebo na neformální přátelská setkání. Z pozvánek je zřejmé, že se nadále pohybovala ve vysokých společenských kruzích, v nichž se setkávala s důležitými osobnostmi z nejrůznějších oblastí, od sportu přes umění až po podnikání. Bez pochyb se na

¹⁶⁸ JANÁČEK, Josef. *Malé dějiny Prahy*. Praha: Orbis, 1968, s. 303, 305, 311–313.

¹⁶⁹ VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spis román: výběr z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997, s. 23.

¹⁷⁰ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 72, 80.

¹⁷¹ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

některé z těchto společenských akcí setkala se svým budoucím manželem Václavem M. Havlem, jelikož se oba pohybovali v podobné společnosti.

Z pozvánek se bohužel nedá mnoho vyčíst o hloubce vztahů mezi Boženou a jednotlivými lidmi; nelze říct, jak blízcí přátelé byli, nebo zda šlo pouze o zdvořilostní pozvánky. Nicméně je známo, že Božena byla ve společnosti oblíbená, což potvrzují různé výpovědi lidí, kteří ji znali. Je také nutné počítat s tím, že se zajisté nedochovaly všechny pozvánky, takže poskytují pouze hrubý přehled o jejích stycích. Vzhledem k malému množství dochované korespondence z tohoto období jsou však tyto pozvánky vítanými střípky informací.

Z podnikatelské sféry lze zmínit Joe Hartmanna (1901–1975),¹⁷² který během první republiky v Československé republice rozvíjel cukrovarnictví a zároveň udržoval živé styky s uměleckým světem, což mohla být jedna z věcí, která ho s Boženou spojovala.¹⁷³ Další pozvánku dostala od první evropské elektroinženýrky Slávky Javůrkové (1890–1950),¹⁷⁴ spolumajitelky firmy Bartelmus a Donát v Brně. Slávka pocházela z Brna, je tedy možné, že se znala už s Boženinými rodiči. Mimo jiné se Slávka znala s Eliškou Junkovou (1900–1994), která se přátelila s Václavem M. Havlem.¹⁷⁵ Za zmínku stojí i Marie a Jiří Stýblovi, majitelé paláce U Stýblů.¹⁷⁶ Další zajímavou osobností byla Zdenka Maternová, dcera české malířky, grafičky a umělecko-průmyslové výtvarnice Fíny Maternové Řivnáčové (1887–1968) a jevanského továrníka Viktora Materny (1889–1935).¹⁷⁷ Z uměleckého prostředí se znala i s umělkyní Marií Muchovou (1882–1959),¹⁷⁸ manželkou významného českého secesního umělce Alfonse Muchy (1860–1939).¹⁷⁹

¹⁷² AIMH, fond 14 Archiv IMH, pozvánka Joe Hartmanna Boženě Vavrečkové, 2. 6. 1934.

¹⁷³ VYSKOČIL, Aleš. *Joe Hartmann – „cukerní král“ první republiky*. Listy cukrovarnické a řepařské. Dostupné z: http://www.cukr-listy.cz/on_line/2020/PDF/292-294.pdf

¹⁷⁴ AIMH, fond 14 Archiv IMH, pozvánka Slávky Javůrkové Boženě Vavrečkové, 1. 2. 1932.

¹⁷⁵ Elektronická encyklopedie města Brna, heslo Ing. Miloslava (Slávka) Vuletič-Donátová. Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/>.

¹⁷⁶ AIMH, fond 14 Archiv IMH, pozvánka Marie Stýblové Boženě Vavrečkové, 24. 2. 1934.

¹⁷⁷ Dostupné z: https://ipac.svkkl.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-0430383-rivnacova-Maternova-Fina-18851968/

¹⁷⁸ AIMH, fond 14 Archiv IMH, pozvánka od Marie Muchové Boženě Vavrečkové, 1. 2. 1934.

¹⁷⁹ Elektronická encyklopedie města Brna, heslo Marie Muchová. Dostupné z: <https://encyklopedie.brna.cz/>.

Z tohoto výčtu je zřejmé, že různorodost lidí, se kterými se Božena stýkala, byla velká. Kromě různých večírků, večerí, koktejlových party a čajových večírků si Božena užívala moderních výtvarných té doby, jedním z nich bylo kino.¹⁸⁰

4.4.2. Vzdělání

O podstatné roli, kterou pro Boženu představovalo vzdělání, jsem se v tomto textu zmiňovala již nesčetněkrát. Nesoustředila se pouze na jednu oblast, která ji zajímala, tedy na umění, ačkoli v tomto období hrálo umění v rámci jejího vzdělání více či méně primární roli. Stejně jako neotálela se zápisem na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, tak neotálela se zápisem do kurzů angličtiny. Dne 16. září 1932 se zapsala do English Institute, soukromé jazykové školy, kde byly k dispozici ranní, odpolední a večerní kurzy.¹⁸¹ Z dokumentů nelze vyčíst, zda šlo o kurzy pro začátečníky nebo byly určeny pro různé jazykové úrovně, nicméně o Boženině znalosti angličtiny nejsou nikde žádné zmínky. V žádné ze škol, které Božena navštěvovala, se angličtina nevyučovala, muselo by se tedy jednat o nějaké soukromé hodiny, které dříve navštěvovala. Až z dopisů z pozdějšího období lze usoudit, že anglicky mluvila na dobré úrovni, jelikož si nechávala od manžela dovážet ze zahraničí anglicky psané knihy.¹⁸² Touhu naučit se anglicky lze odůvodnit jistou Boženinou prozíravostí, kterou prokázala i v pozdějších letech, kdy se po druhé světové válce rozhodla naučit rusky, jelikož by se to mohlo hodit.¹⁸³ V tomto časovém období mohla jednoduše cítit, že by mohlo být užitečné mluvit právě anglicky.

Na své studium filozofické fakulty ve Vídni navázala Božena Vavrečková i v Praze, když se 27. září 1932 zapsala na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy,¹⁸⁴ studovala na ní obor dějiny umění. Navštěvovala přednášky takových kapacit, jako byl Josef Cibulka (1886–1968) nebo Vojtěch Birnbaum (1877–1934). Nesoustředila se na konkrétní období, ale přednášky pokrývaly průřez celými dějinami umění, krom toho se snažily postihnout logiku uměleckého myšlení. Na univerzitě strávila čtyři semestry, dokonce již měla stanovené téma diplomové práce, která se měla zabývat zachovanou obuví českých

¹⁸⁰ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel*. Praha: Práh, 2014, s. 53.

¹⁸¹ AIMH, fond 04 Archiv BH, dokument ke kurzům angličtiny, 16. 9. 1932.

¹⁸² AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Václavu M. Havlovi, 10. 3. 1945

¹⁸³ LUKÉŠ, Jan a HAVEL, Ivan M. *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017, s. 21

¹⁸⁴ AIMH, fond 04 Archiv BH, index Boženy Vavrečkové na Filozofické fakultě UK, nedatováno.

panovníků.¹⁸⁵ I v tomto případě lze vidět jistou paralelu s jejím zájmem o módní ilustraci. Skutečnost, že měla vybrané téma závěrečné práce, napovídá tomu, že rozhodně neměla v plánu se studiem skončit. To lze vyvodit i z jejího odhodlání a vášně, kterou do té doby prokázala, pokud šlo o umění, či o vzdělání.

Rok po zápisu na filozofickou fakultu se 17. října 1934 zapsala na Akademii výtvarných umění, obor malířství, do ateliéru profesora Williho Nowaka (1886–1977).¹⁸⁶ Jednalo se o českého malíře, grafika a člena české umělecké skupiny Osma, v níž s ním byli například Bohumil Kubišta (1884–1918) nebo Emil Filla (1882–1953).¹⁸⁷ Vzdělávala se v oblastech nezbytných pro výtvarnou tvorbu, tedy ve figurálním malířství, anatomii, perspektivě, malířských technikách a také v dějinách umění. Na AVU studovala pouze jeden rok, studium ukončila v roce 1935, s největší pravděpodobností kvůli sňatku s Václavem M. Havlem. Akademie pro ni mohla představovat jisté příjemné zpestření; na rozdíl od teoretického vyučování na filozofické fakultě se tam mohla věnovat mnohem tvořivějším činnostem. Vzhledem k tomu, že školu nedokončila, nemá škola žádné z jejích prací uložené v archivu.

Kromě těchto dvou škol, na které se Božena po svém příjezdu do Prahy zapsala, studovala také na soukromé umělecko-průmyslové škole v Berlíně.¹⁸⁸ S ohledem na její časové vytížení se mi však jeví jako nejpravděpodobnější, že tuto školu studovala dálkově a do Berlína dojížděla pouze někdy. O jejím vztahu k tomuto městu však svědčí i její článek v *Českém slovu*, ve kterém hodnotila aktuální berlínskou módu, ale o tom se rozeptí až níže.¹⁸⁹ V archivu se k jejímu studiu umělecko-průmyslové školy v Berlíně nenacházejí žádné dokumenty. Není tedy jisté, kdy na umělecko-průmyslovou školu v Berlíně nastoupila; nejpozději to pravděpodobně bylo na podzim roku 1932, jelikož v létě roku 1933 se již se školou vydala na studijní výlet. Stejně tak není známo, kdy školu dokončila, pokud vůbec.¹⁹⁰ Jediná další známá informace ve spojitosti s berlínskou školou je Boženina studijní

¹⁸⁵ HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003, s. 77.

¹⁸⁶ AIMH, fond 04 Archiv BH, studijní výkaz Boženy Vavrečkové na Akademii výtvarných umění v Praze, nedatováno.

¹⁸⁷ VOLAVKA, Vojtěch a DILLINGER, Petr. *Willi Nowak*. Brno: Fr. Venera, 1935, s. 16.

¹⁸⁸ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

¹⁸⁹ AIMH, fond 04 Archiv BH, *Móda v dnešním Německu*, nedatováno.

¹⁹⁰ Osobně se přikláním k verzi, že umělecko-průmyslovou školu v Berlíně nedokončila, stejně jako Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy nebo Akademii výtvarných umění, z důvodu jejího sňatku s Václavem M. Havlem v roce 1935.

cesta do Itálie, organizovaná právě umělecko-průmyslovou školou, o níž bude řeč dále. Vzhledem k tomu, jak moc ji zaujalo studium na umělecko-průmyslové škole, zůstává otázkou, proč se nerozhodla nastoupit na umělecko-průmyslovou školu v Praze.

Tam, kde Božena svou cestu za vzděláním v roce 1919 započala, ji také ukončila. Poté co se v roce 1935 provdala za inženýra Václava M. Havla, ukončila své oficiální vzdělávání. Sama to zdůvodňovala nutností začít se starat o domácnost a rodinu,¹⁹¹ jelikož rok po svatbě se jí narodil syn Václav a o dva roky později syn Ivan. Pokračovat ve studiu bylo téměř nepředstavitelné a v té době při nejmenším neobvyklé. Ačkoliv si rodina mohla zajisté dovolit chůvy, další pokračování ve studiu se s rodinným životem vylučovalo. Vzdělání pro ni však nadále hrálo důležitou roli, především v pozdějších letech v případě jejích synů.

Ještě si zde dovolím zmínit, že Božena Vavrečková ve svém dopisu Jiřímu Kuběnovi z roku 1954 píše: „*Nadarmo jsem nebyla v jednom švýcarském dívčím pensionátě.*“ V dopisu dále vysvětluje Jiřímu, proč nedá Ivanovi přečíst verše, které mu napsal. Zmíněná věta je v textu jistým konstatováním, aniž by ji Božena nějak více rozváděla.¹⁹² O jakémkoliv jejím pobytu ve švýcarském dívčím penzionátu není nikde jinde zmínka. Je tedy možné, že penzionát pouze navštívila, ale pravděpodobně v něm nepobývala delší dobu.

4.4.3. Studijní cesta do Itálie

O cestě do Itálie jsem se již několikrát velice stručně zmínila, v této části jsem se rozhodla o ní pojednat o něco podrobněji. Božena Vavrečková se zapsala na umělecko-průmyslovou školu v Berlíně, která v létě roku 1933 pořádala studijní zájezd do Itálie.¹⁹³ Z korespondence mezi Boženou a jejími rodiči je zřejmé, že se nejednalo o zájezd s pevným harmonogramem. Větší část své cesty absolvovala společně s karavanou, na niž však nebyla nijak pevně fixovaná, což v dopisech popisovala jako nespornou výhodu tohoto typu cestování: „*Dnes jsem po Římě nechodila s tlupou, když se nechce, tak každý může jít na vlastní pěst.*“¹⁹⁴ Dle výčtu lidí, o kterých se v dopisech zmiňovala, se jednalo o mezinárodní skupinu. Vedoucím skupiny byl profesor Moritz Melzer (1877–1966),¹⁹⁵ o kterém

¹⁹¹ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

¹⁹² Archiv Knihovny Václava Havla, dopis Boženy Vavrečkové Jiřímu Kuběnovi, 15. 9. 1954.

¹⁹³ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

¹⁹⁴ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 3. 7. 1933.

¹⁹⁵ Profesor Moritz Melzer byl malířem a grafikem, pocházel ze Svitavska, ale v pozdějších letech svého života působil v Berlíně. Byl členem skupin jako byla Der Blaue Reiter či Die Brücke. Dostupné z: <http://www.patriksimon.cz/autori-detail/moriz-melzer/329/>.

poznamenala, že se jedná o pravého umělce, jelikož je poněkud chaotický. Božena se nikde nezmiňovala o tom, kde svou cestu zahájila, zda v Berlíně nebo jestli vyjžděla z Prahy, ale v Itálii měla několik zastávek. Nejdříve se skupina zastavila v Bologni, poté v Římě, v Neapoli a nakonec pokračovala na Ischii, kde strávili nejdelší dobu své studijní cesty. Právě na Ischii se Božena věnovala malování, zbytek cesty se zdá být spíše poznávacího rázu, tedy návštěva památek a galerií. V několika dopisech z Ischie rodičům líčila, kolik obrazů namalovala a jaké techniky při tom používala. I v případě malování se z dopisů zdá, že byl program víceméně volný. Karavana absolvovala část cesty vlakem a druhou část se plavili lodí.¹⁹⁶ Cestu jí alespoň z určité části, pravděpodobně však celou, hradili rodiče, což je zřejmé z několika dopisů, ve kterých je prosí o zaslání peněz.¹⁹⁷ Celkově její studijní cesta trvala zhruba měsíc, z dopisů se ovšem zdá, že kdyby chtěla, mohla zůstat déle.

První dopis z cesty, který je uložený v archivu Knihovny Václava Havla, pochází pravděpodobně ze 2. července. V tom stejném dopisu Božena zmínila list napsaný o něco dříve v Bologni, ten se však v archivu KnVH ani v žádném jiném nenachází.¹⁹⁸ Stručně se v dopisu zmínila o počasí v Římě, a poté stručně vyjmenovala náplň svého dne, památky, které navštívila, a ty, které by ještě chtěla vidět. Kromě toho rodiče ujistila, že ve skupině, s níž cestuje, nejsou pouze samá „mláďata“, ale jsou v ní i starší účastníci, například profesor ze sklářské školy v Čechách. Další dopis ze 3. července byl o něco kratší; napsala v něm, že tentokrát poznávala Řím na vlastní pěst pouze ve společnosti dvou přátel, bez zbytku karavany. Kromě toho popsala další plán jejich cesty. Tento dopis podepsala jako Beatrice, což je italský ekvivalent pro české jméno Božena. Jedná se o jediný dopis, který takto podepsala.¹⁹⁹ Dále psala matce z římského nádraží a s humorem poznamenala, že samozřejmě její kufr je nejtěžší ze všech. Zmínila, že se den předtím procházeli po památkách, celkově byla z Říma uchvácená, což je pochopitelné vzhledem k její zálibě v umění a jejímu studiu dějin umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde o Římě

¹⁹⁶ Vzhledem ke stavu rozvoje dopravy v té době se ze všech možností jeví vlaková doprava jako ta nejpravděpodobnější. V jednom dopisu se o ní dokonce zmiňuje. AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 20. 7. 1933.

¹⁹⁷ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Hugo Vavrečkovi, 13. 7. 1933.

¹⁹⁸ Na dopisu se nenachází datum. To se nachází až na dopisu ze 3. července 1933. Vzhledem k jejich obsahu se domnívám, že mu přímo předchází.

¹⁹⁹ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 3. 7. 1933.

zajisté, jako o městě plném umění, během přednášek mnoho slýchala. Mnohem více než o samotném městě se zmiňovala spíše o svých vlastních prožitcích.²⁰⁰

Další dopis poslala Josefě 8. července, tentokrát již psala z Ischie, která byla cílem celé cesty. V dopise zmínila kratší zastávku v Neapoli, odkud se na Ischii dostala trajektem. Během cesty si podle vlastních slov užívala výhled. Na Ischii společně se svými společníky z karavany bydlela v Palazzo delle Terme ve městečku Casamicciola Terme. Matce popsala, jak si užívá moře, společnost ostatních a čerpá síly z úmorné cesty. Zároveň již plánovala, kam všude se podívá (Pompeje, Vesuv, Capri, Sorrento).²⁰¹ Obsah dalších dopisů byl téměř totožný. Vždy rodičům vyličila náplň svých dnů, která se skládala převážně z malování, odpočinku u moře, návštěv kaváren a lenošení. Kromě toho vždy přidala své vlastní postřehy nebo zážitky, z dopisů je zřejmé, že se snažila svým rodičům co nejlépe vyličít svou cestu.²⁰²

Je zajímavé, i když vlastně pochopitelné, že se obsah dopisů lišil podle toho, kterému z rodičů byl dopis adresovaný. Josefě Vavrečkové Božena v korespondenci více popisovala svůj denní program, své pocity a aktivity. Naopak v jediném dopise adresovaném pouze Hugo Vavrečkovi,²⁰³ napsaném 13. července, se více rozepsala právě o svém malování a praktických věcech, jako byly peníze. Věnovala se v něm i možnostem svého budoucího směřování: „*Myslela jsem si, že budu co by krajinářka velmi nešikovná, ale není to tak hrozné. Vzala jsem sebou několik prací z Berlína, titulních listů a módních ilustrací, ukázala jsem to profesoru Melzerovi, a ten mi říkal že kdyby mně měl radit, tak by mně radil spíše volný kumšt než plakáty módy atd.*“²⁰⁴ Vzhledem k tomu, že její otec měl také zálibu v umění a dokonce byl i jeho sběratelem,²⁰⁵ je pochopitelné, že si Božena právě ohledně svého směřování v oblasti umění dopisovala s Hugem Vavrečkou. Je to logické i v tom ohledu, že během jejich života to byla právě Josefa, kdo s dětmi trávil více času, proto není

²⁰⁰ Ačkoliv je tento dopis datovaný v KnVH na 1. července 1933, domnívám se, že je pozdějšího data, protože v něm Božena popisuje, že už ji čeká cesta do Neapole. Na samotném dopisu není uvedeno datum jeho napsání. Nicméně v dopise ze 3. července se zmiňuje, že právě přijeli do Říma, a toto datum je napsáno samotnou Boženou. AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 1. 7. 1933.

²⁰¹ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 11. 7. 1933.

²⁰² AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 21. 7. 1933.

²⁰³ Josefa Vavrečková část doby, kdy byla Božena v Itálii, strávila spolu s Ivanem v Karlových Varech. Proto byly některé dopisy adresované výhradně Josefě nebo naopak Hugovi. AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Hugo Vavrečkovi, 13. 7. 1933.

²⁰⁴ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Hugo Vavrečkovi, 13. 7. 1933.

²⁰⁵ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022. s. 69.

překvapením, že se jí více rozepisovala o svých emocích. Zároveň je to ve vztahu matky s dcerou vcelku běžné.

V předposledním listu z cest se s rodiči radila, jakou formu zpáteční cesty má zvolit, zdali má jet přes Brenner nebo přes Treviso. Zmiňovala se, že část skupiny jede přes Brenner, což by naznačovalo, že i zpáteční cesta byla do jisté míry strukturovaná, ale nemusela se jí nutně držet.²⁰⁶ Poznamenala, že pokud by jela z Říma rovnou do Vídně, musela by si připlatit za lístek ve 2. třídě, jelikož 3. třída na této trase nejezdí. Ačkoliv byla rodina movitá a rozhodně netrpěla nedostatkem peněz, Božena neutrácela zbytečně. V dalším dopise již zmiňuje, že jí přišly požadované peníze, ale poslali jí jich příliš mnoho.²⁰⁷

Dopisy z její cesty po Itálii slouží také jako určitá ilustrace jejího vztahu s rodiči. Jsou plné zdobnělin, kterými oba své rodiče oslovuje, a neustále jim v nich opakuje, jak na ně myslí a těší se, až bude s nimi. Kromě toho jsou plné vtipu a odlehčené atmosféry, nejsou nijak škrobené a rozhodně nepůsobí nuceně. Zajímavá je také frekvence dopisů, protože jim psala opravdu často, většinou obden, ale několikrát i více dnů po sobě. V jednom z dopisů také připojila krátký vzkaz pro jejího bratra Ivana; i tento vzkaz nastiňuje, že s ním měla dobrý vztah, v dopise ho oslovovala jeho rodinnou přezdívku jako Keťulku. Prála mu k osmnáctým narozeninám a celé přání se neslo v humorném duchu: dala mu krátkou historickou přednášku o důležitých postavách v historii a jejich úspěších, dále mu přislíbila, že ho neochudí o její delší verzi, ale tu mu poví až se uvidí osobně. V posledním dopise z cest, který je datovaný 21. července, zmínila, že by mohla v neděli jet s karavanou z Neapole.²⁰⁸

Cesta pro ni zajisté představovala možnost zdokonalit se ve výtvarném umění, ale také poznat jinou kulturu a načerpat inspiraci pro svou další tvorbu.

4.4.4. Články, ilustrace, reklama

Psané slovo bylo důležitou součástí života Boženina otce, proto není překvapivé, že se rozhodla publikovat několik svých krátkých článků. Více než psaní ji však přitahovalo výtvarné umění, přesněji řečeno malba, kreslení a ilustrace. Již na prvních dopisech, které je možné najít v Knihovně Václava Havla, si lze všimnout, že jsou doplněny malými ilustracemi. Ačkoliv by se to v tomto věku dalo přičíst dětské hravosti, již nelze přehlédnout, že malé kresbičky doplňují Boženiny dopisy i v pozdějším období jejího života. I přesto, že

²⁰⁶ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 20. 7. 1933.

²⁰⁷ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 21. 7. 1933.

²⁰⁸ Tamtéž.

v dospělosti počet malůvek v dopisech ubyl, ať už to bylo kvůli nutnosti sdělit něco naléhavého nebo tíhou doby (druhá světová válka, následná nejistota kvůli únorovému komunistickému převratu), na několika jejích dopisech lze najít malé kresbičky, například na dopisu Jiřímu Kuběnovi z roku 1954.²⁰⁹ Určitá nutnost neustále něco tvořit se odráží i na různých papírech a obálkách, které se dochovaly v archivech jejích synů. Mnoho z těchto „dodatkových papírů“ je pokresleno různými skicami, především obličejů.

Své dopisy v dětství doplňovala návrhy různých modelů nebo prostými kresbami věcí, s nimiž se ve svém prostředí setkávala. Příkladem může být dopis ze 26. února 1928 adresovaný Štěpánce Žákové. Nejenže ho doplnila návrhy jarních kostýmů, cestovního pláště, šperků, kabelky a bot, ale také namalovala podobiznu Josephine Baker (1906–1975). Josephine Baker byla latinsko-americkou herečkou, zpěvačkou, tanečnicí a bojovnicí za rovnoprávnost a svobodu. Ve své době byla velice populární a okouznila celou Evropu,²¹⁰ dokonce třikrát navštívila Prahu a znala se osobně s Milošem Havlem, jelikož vystupovala v Lucerně. Je tedy možné, že se některého vystoupení zúčastnila i Božena.²¹¹ Její podobizna společně s návrhy nám říká, že se Božena aktivně zajímala o dobové trendy. To lze vidět i u návrhu, který byl součástí dalšího dopisu její tetě Štěpánce, kde nakreslila „hypermoderní d'áblici.“²¹²

V oblasti novin a časopisů následovala svého otce, ale zvolila si vlastní cestu. Na rozdíl od Huga se zaměřila spíše na obrazový než písemný projev, ačkoliv ani tomu se nebránila. Pro noviny *České slovo*,²¹³ napsala dva krátké články. První se jmenoval „Móda v dnešním Německu“. Jedná se o krátkou satiru, ve které se Božena Vavrečková vysmívala německé módě, což podtrhávaly i její vlastní ilustrace. Na první ilustraci je zobrazený zástup zcela stejných mužů vycházejících z obchodu s módou, nelze přehlédnout jejich podobnost s Adolfem Hitlerem. Na dalších ilustracích je zobrazená móda pro ženy – šperky mají ženy z nábojnic, šaty mají vzor svastiky a klobouk jedné z dam je doplněn dvěma rohy, takže žena připomíná d'ábla.²¹⁴ V tomto článku je zřejmé, že se Božena nezajímala pouze o aktuální

²⁰⁹ AIMH, dopis Boženy Vavrečkové Jiřímu Kuběnovi, 23. 9. 1954.

²¹⁰ Dostupné z: <https://www.muzeumzatec.cz/josephine-bakerova.html>.

²¹¹ Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/josephine-baker-sex-symbol-parize-valecna-spionka-i-matka-dvanacti-deti-8466483>.

²¹² AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 1.1. 1929.

²¹³ Jednalo se o noviny České strany národně sociální. Vycházely od roku 1907 až do roku 1945. Dostupné po přihlášení z: <https://kramerius.nm.cz/periodical/uuid:1585c940-8080-11ea-a276-5ef3fc9bb22f>.

²¹⁴ AIMH, fond 04 Archiv BH, móda v dnešním Německu, 1. 10. 1933.

módu, ale také o politické záležitosti, ke kterým se nedokázala nevyjádřit. Zde se do jisté míry projevuje vliv jejího otce, který byl diplomatem a chvíli také ministrem, o politiku se tedy aktivně zajímal a vyjadřoval se k ní v novinách. Božena se stejně jako její otec vyjádřila k politické situaci, pouze zvolila vlastní způsob projevu. Druhý článek pro *České slovo* nesl název „O cizineckém ruchu“. Opět se jedná o satirický článek, tentokrát se přímo nabízí, že pro něj načerpala inspiraci na svých cestách po Itálii. Dokonce na jedné z ilustrací svítí nad modlící se skupinou lidí slunce, ve kterém je ve skutečnosti skrytý nápis „Mostra della Rivoluzione fascista“,²¹⁵ což byl název umělecké fašistické výstavy uspořádané Benitem Mussolinim. Božena navštívila tuto výstavu v Římě spolu se svou karavanou.²¹⁶ Krátký fejeton napsala pro časopis *Eva*, zvolila v něm poněkud odlehčenější téma a vznikl článek s názvem „Bridgistům!“, pojednávající o karetní hře bridž.²¹⁷ Poslední z článků vyšel v roce 1934 v *ilustrovaném společenském revue Měsíc*, nazvala ho „Nepřítel lidstva“. Rozepsala se v něm o tom, jaký problém představuje deštník, kromě toho text opět doplnila vtipnými ilustracemi.²¹⁸ Všechny její články spojuje jistá odlehčenost, nadsázka a humor.

Nedílnou součástí díla, které po sobě Božena Vavrečková zanechala, představují módní ilustrace, jež vytvořila pro *ilustrované společenské revue Měsíc*.²¹⁹ Její první ilustrace pro revue byla publikovaná v čísle březen–duben 1932, bylo to tedy ještě před jejím návratem z Vídně. Jako nejpravděpodobnější se jeví, že jí práci mohl nabídnout někdo z jejích rodinných přátel, kdo věděl o jejím zájmu v kreslení, nebo jí s tím pomohl sám Hugo Vavrečka, který měl bezpochyby v Brně v novinářském prostředí mnoho známých, které mohl oslovit. Nejčastěji její ilustrace doplňovaly články o módě od Mily Tilschové. Převážně se jednalo o jednoduché návrhy různých modelů, v některých případech u ilustrace používala akvarel. Postupně však začalo jejích kreslených módních ilustrací ubývat. Poslední ilustrace, vytvořená přímo pro revue, vyšla v lednovém čísle roku 1935, což bylo zhruba půl roku před svatbou s Václavem M. Havlem. Příčinou tehdy ještě nebyla starost o rodinu, ale byla zcela jiného rázu. Nejprve došlo k výměně autora textů. Nový pisatel článků,

²¹⁵ V překladu: výstava fašistické revoluce.

²¹⁶ AIMH, fond 06 Archiv IMH, dopis Boženy Vavrečkové Josefě Vavrečkové, 3. 7. 1933.

²¹⁷ AIMH, fond 04 Archiv BH, Bridgistům!, 1. 1. 1933.

²¹⁸ Měsíc ilustrovaná společenská revue, Brno: B. Kilian, 1934, ročník 3, číslo 11–12, s. 14–15.

²¹⁹ Jednalo se o brněnský časopis, ve kterém vycházely články pojednávající o umění, architektuře, automobilech, designu, tipech na výlety a módě. Dalo by se říci, že si tam mohl každý najít něco, co ho zajímalo. Revue začalo vycházet v lednu 1932 a svou činnost ukončilo v červenci roku 1939. To už pro něj, ale Božena dávno netvořila.

Erich Stapler, své články sám psal i ilustroval, později ruční ilustraci postupně vytlačila rozvíjející se fotografie. Během svého působení pro revue nakreslila také nejméně dvě titulní strany.²²⁰ Její poslední dílo nicméně vyšlo v revue až v roce 1936, tentokrát už nepracovala pro *Měsíc*, ale ilustrace byla součástí článku o Trilobit-baru²²¹ na Barrandovských terasách, v té době již byla vdaná za Václava M. Havla a měla na starosti reklamní předměty pro Lucernu a Barrandovské terasy.

Svoji uměleckou vášeň měla možnost rozvíjet i po boku svého manžela Václava M. Havla, který na začátku 30. let 20. století budoval své životní dílo, Barrandov.²²² Božena měla několikrát možnost se do tohoto projektu zapojit, a to v několika různých odvětvích. Kromě výtvarné činnosti – tvoření reklamních pohlednic, pozvánek a letáků – se zapojila i do menších organizačních aktivit, ale o těch se zmíním až níže. Boženou vytvořené reklamní předměty byly barevné a měly v sobě jistou jemnost, kterou jim dokázala vtisknout. Vytvořila pohlednice, které zvaly na zahájení sezóny²²³ nebo do nově otevřeného Trilobit-baru.²²⁴ K nově vzniklému Trilobit-baru také Božena Vavrečková ilustrovala několik letáků a napsala k nim příběh o tom, jak se trilobiti dostali na Barrandov – hravý příběh, ve kterém trilobiti vypráví svůj vlastní příběh a důvod, proč jsou spojováni s Barrandovem, kromě toho příběh informuje návštěvníky o otevírací době i o příběhu samotného názvu Barrandov.²²⁵ Ačkoliv ve svém životopisu zmínila, že ji stále mrzí, že se musela vzdát své výtvarné tvorby, zároveň však uvedla, že o to víc je vděčná za možnost angažovat se a využít své výtvarné nadání alespoň v rámci podnikání svého manžela.²²⁶

Již jsem se zmínila, že žádné malby ani kresby, které by pocházely z doby jejích studií, se nedochovaly. Ivan M. Havel zdůvodňoval ztrátu fotografií i některých částí *Didaska* tím, že se rodina musela několikrát stěhovat, což znamenalo, že museli svůj majetek

²²⁰ Božena je uvedena jako autorka pouze na titulní straně listopadového čísla z roku 1932 a z července 1933. Další dvě titulní strany nesou její rukopis, ale nikde na nich není uveden autor. Jedná se o titulní strany z ledna 1933 a z čísla duben–květen 1933.

²²¹ *Měsíc* ilustrovaná společenská revue, Brno: B. Kilian, 1936, ročník 5, číslo 5, s. 3.

²²² ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 27.

²²³ AIMH, fond 04 Archiv BH, Oznámení o otevření teras na Barrandově, 1. 3. 1936.

²²⁴ AIMH, fond 06 Archiv IMH, Letáček k Trilobit baru na Barrandově, nedatováno.

²²⁵ Barrandov získal svůj název po Joachimovi Barrande, francouzském geologovi a inženýrovi. Shromáždil mnoho zkamenělin, hlavně trilobitů, jejichž největší naleziště bylo právě na Barrandově. Název dal Barrandovu sám Václav M. Havel. HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 464–466.

²²⁶ AIMH, fond 06 Archiv IMH, životopis Boženy Havlové, nedatováno.

často přesouvat a uskladňovat na různých místech.²²⁷ Je tedy možné, že stejný osud potkal její kresby a malby z mládí. Dochovalo se pouze několik kreseb a koláží, které se nacházejí v KnVH, ale nejsou k nim uvedeny žádné informace o tom, kdy je Božena vytvořila nebo za jakým účelem, nejspíše se jednalo o volnočasovou tvorbu. Právě koláže se staly pro její výtvarnou činnost typické, tehdy se jednalo o vcelku novou techniku, která se teprve rozvíjela.²²⁸ Pravděpodobně nejznámějšími díly, kde používala techniku koláže, jsou její didaktické obrazy z cyklů: Abeceda, Čísla a Věda. Několik koláží, které se v archivu KnVH nachází, je datováno již do 30. let, nejsou vytvořené výhradně z fotografií nebo novinových výstřižků, ale Božena v nich kombinovala kresbu, malbu i spolu s fotografiemi a výstřižky. U koláží je zřejmá její pečlivost a cit pro detail. Zdá se také, že každý obrázek, který je v koláži obsažen, tam není bezdůvodně a má nějaký svůj význam. Kromě vzdělávacích obrázků tvořila také krásná rodinná alba, v nichž se odráží její estetický cit a jistá přímočarost, jelikož v nich nezapomněla zmínit ani takové události jako okupaci nebo Václavovu spálu.²²⁹

Dále vyzdobila silvestrovské menu²³⁰ restaurace na Barrandovských terasách nebo například vytvořila plakát pro film „Jízdní hlídka“,²³¹ který natočily filmové továrny AB. Kromě toho se v rámci podnikání Václava M. Havla zapojila i do samotné vizuální úpravy jednotlivých podniků. S architektem Vladimírem Grégrem (1902–1943), který s Václavem spolupracoval již v minulosti na několika projektech,²³² pracovala na výzdobě interiéru nově vznikajícího Trilobit-baru, dále na návrhu skleněného světelného stropu v jižní restaurační místnosti a na místnosti pro pořádání aperitivů v budově Teras.²³³

Své vášně se Božena nevzdala ani s příchodem těžkých časů po druhé světové válce a následném zabavení majetku rodiny. Rozhodla se přispět do rodinného rozpočtu malováním očíček a pusinek na hlavy panenek pro firmu Hamiro. Poté se pokusila navázat na svou

²²⁷ LUKESŠ, Jan a HAVEL, Ivan M. *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017, s. 158.

²²⁸ Tamtéž, s. 70.

²²⁹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 29.

²³⁰ AIMH, fond 06 Archiv IMH, Silvestrovské menu v Lucerně, 21. 12. 1936.

²³¹ AIMH, fond 04 Archiv BH, Leták k filmu *Jízdní hlídka*, 1. 1. 1936.

²³² Projektoval několik vil na Barrandově, dále Barrandovské terasy, Trilobit-bar, Hostinec U Černého koně, HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 123.

²³³ HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 504.

tvorbu z mládí a začala navrhopvat šátky, avšak at' už kvůli změně doby nebo vkusu neuspěla.²³⁴ Když nemohla uplatnit své výtvarné umění v praxi, rozhodla se využít alespoň své teoretické znalosti, které získala při studiu. Nějakou dobu pracovala jako průvodkyně po Praze, přičemž mohla uplatnit své znalosti z oblasti dějin umění a také svou znalost jazyků.²³⁵

4.4.5. Václav M. Havel

Božena Vavrečková se s Václavem M. Havlem pravděpodobně seznámila na nějaké společenské akci nebo je představil jejich společný známý, mezi které patřila například Eliška Junková nebo Slávka Javůrková. O jejich seznámení není mnoho zmínek, nezmiňuje se o něm ani Václav M. ve svých vzpomínkách. Nicméně Eda Kriseová ve své knize *Václav Havel* zmiňuje, že Václav M. Havel pozval Boženu Vavrečkovou dne 24. listopadu 1934 na schůzku, v ten den měla svátek Emílie, tedy jeho maminka, která v té době sice již nežila, ale tento den měl pro Václava zvláštní význam. Významný den přinesl Václavovi štěstí, první oficiální schůzka s Boženou se vydařila a pár společně nadále trávil čas. Chodili spolu do divadla, do kina²³⁶ nebo spolu pobývali na Barrandovských terasách, kde společně tančili a jedli.²³⁷ Když byli na jedné ze svých schůzek v divadle na představení „Žebrácká opera“, údajně jednomu z herců vylétla z ruky vidlička a poranila Boženu na noze. Božena to vzala s nadhledem a vyložila si událost jako dobré znamení, a nutno dodat, že se nemýlila. Ačkoliv oba zažili v životě mnoho těžkých chvil, byli spolu spokojení.²³⁸ Dle slov samotného Václava M. Havla bylo jejich manželství šťastné.²³⁹ Z pozdějších dopisů se dá vyčíst, že i jejich manželství mělo jisté problémy, to se však již netýká tématu této práce.

Na jaře roku 1935 se pár zasnoubil²⁴⁰ a zhruba půl roku od jejich první oficiální schůzky se 14. června 1935 vzali na Staroměstské radnici. Vzhledem k tomu, v jakých

²³⁴ LUKEŠ, Jan a HAVEL, Ivan M. *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017, s. 140.

²³⁵ HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003, s. 78.

²³⁶ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel*. Praha: Práh, 2014, s. 53, 54.

²³⁷ AIMH, fond 06 Archiv IMH, pohlednice od Boženy Havlové a Václava M. Havla pro Osvalda Žáka, 21. 3. 1935.

²³⁸ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel*. Praha: Práh, 2014, s. 53, 54.

²³⁹ HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 366.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 366.

společenských kruzích se obě rodiny pohybovaly a vzhledem k Hugovu i Václavovu napojení na novinářský svět, není překvapením, že se jednalo o společenskou událost, o které se psalo v novinách jako o „Svatbě, kterou uvidíte v kinech“. Celou svatbu natáčela kamera a účastnila se jí společenská smetánka. Oddával je tehdejší primátor hlavního města Prahy Karel Baxa²⁴¹ (1862–1938). V novinovém článku se o svatbě psalo v samých superlativech, psalo se v něm, že Božena působila neuvěřitelně šťastně, byla velmi usměvavá a nebyl u ní ani náznak vážnosti. Text byl zakončen konstatováním, že v Praze je o dva šťastné lidi více.²⁴² Boženě šel za svědka Jan Antonín Baťa²⁴³ (1898–1965), bratr Tomáše Bati, a svědkem Václava M. Havla byl Josef Scheiner (1861–1932), významný advokát.²⁴⁴ Podle žádosti o cestovní pas datované na 8. června 1935 se pár vydal na svatební cestu do Švýcarska. Žádost dále obsahuje stručný popis Boženina vzhledu: oblý obličej, modré oči, plavá barva vlasů.²⁴⁵

Je zajímavé, že rodičům Boženy Vavrečkové nevadilo, že budoucí manžel jejich dcery byl již jednou rozvedený a byl o šestnáct let starší než ona. Přitom v případě jejich syna Ivana Vavrečky představovala rozvedená Jiřina pro Vavrečkovy problém. Ve druhém případě vládla mezi párem jistá „sociální propast“, což bylo pravděpodobně jádrem problému.²⁴⁶ Tento problém u Boženy a Václava nenastal, jelikož Václav byl v té době již úspěšný a dobře situovaný muž. Nabízí se zde jistá paralela s Boženinou nelibostí k Olze, manželce jejího syna Václava. Také v tomto případě byl problém jasný, a to odlišné sociální prostředí, z něhož oba pocházeli.²⁴⁷ Obdobná situace panovala i v případě Miloše Havla a

²⁴¹ Karel Baxa byl politikem a starostou Prahy, na tento post byl zvolený v prvních obecních volbách, které se konaly 30. června 1919. Aktivně se podílel na tvorbě tzv. Velké Prahy. Dostupné z: <https://praha.eu/judr-karel-baxa>.

²⁴² AIMH, fond 06 Archiv IMH, Svatba, která poběží v našich kinech, 15. 6. 1935.

²⁴³ Hugo Vavrečka tehdy pracoval pro Baťovy závody a pojilo ho úzké přátelství s Tomášem Baťou, bratrem Jana Antonína Bati. Jan Antonín Baťa se svým bratrem v podnikání spolupracoval a po jeho smrti se z důvodu nejasností v závěti stal hlavním akcionářem firmy. Dostupné z: <https://zam.zlin.eu/architekt/2-jan-antonin-bata>

²⁴⁴ Archiv hlavního města Prahy, fond sbírka matrik, Matrika MAG O67, s. 156, 1584–1944 (1949).

²⁴⁵ Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha II – oddělení tiskové, spolkové, bezpečnostní a dopravní (1916–1951), žádost o vydání cestovního pasu, 8. 6. 1935.

²⁴⁶ WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Soukromá válka Huga Vavrečky: mikrohistorie z rozhraní soudobých dějin (1945–1952)*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 72.

²⁴⁷ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel*. Praha: Práh, 2014, s. 28–29.

jeho partnerů: neměla problém s mladým režisérem Františkem Čápem, kdežto Dušan Hubáček byl pro Boženu i její rodiče problematictější.²⁴⁸

Po svatbě se manželé Havlovi nastěhovali do domu na Rašínově nábřeží č. 2000, tento dům byl s rodinou spjatý již od doby Václava Havla, který ho postavil. Dům byl sice po roce 1948 znárodněn, rodině se v něm však podařilo zůstat, ačkoliv to nebylo jednoduché a mohli v něm tak nakonec vyrůstat synové Ivana. M. Havla.²⁴⁹

4.5. Boženina povaha a postoje

Tyto výše zmíněné vlastnosti se mohou projevit především v činech, které již nejsou ve mnou zkoumaném období, ale dokreslují její osobnost. Možná si tyto vlastnosti osvojila až s příchodem náročnějších let života a do jisté míry se proti nepřízni osudu zatvrdila. Čemuž se nelze divit, jelikož pro ni, jako pro dívku, která vyrostla v dobře situované rodině, musel být pád, který pravděpodobně začal již po druhé světové válce, velmi náročný. Snažila se alespoň maličkostmi udržet úroveň, na kterou byla zvyklá. Například, jak popisuje ve svých pamětech Jiří Kuběna, vždy měla připravené perfektní pohoštění, na němž se odrážel její estetický cit,²⁵⁰ i v dobách, kdy rodina neměla mnoho peněz, což v rozhovoru s Janem Lukešem zmiňuje Ivan M. Havel.²⁵¹

Ve mnou zkoumaném období to byla aktivní, energická mladá žena se smyslem pro humor. Byla velmi oblíbená ve společnosti, což dokládají dopisy jejích přátel i přátel Václava M. Havla. Byla společenská, vzdělaná a díky svému přirozenému zájmu o novinky měla přehled. Touha po vzdělání u ní byla silná, ale pravděpodobně nebyla silnější než dobové zvyklosti. Poté, co se provdala za Václava M. Havla, ukončila své vysokoškolské vzdělání a věnovala se rodině. Jistou kompenzací pro ni představovaly Václavovy podniky, pro které tvořila propagační materiály a mohla se podílet i na výzdobě prostor.

²⁴⁸ WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Miloš Havel: český filmový magnát*. Druhé vydání. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017, s. 95–96.

²⁴⁹ WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Havlovi a jejich dům – Rašínovo nábřeží 2000*. Praha: Městská část Praha 2, 2019. Dostupné z: https://www.praha2.cz/assets/File.ashx?id_org=80102&id_dokumenty=51550.

²⁵⁰ KUBĚNA, Jiří a KOSATÍK, Pavel. *Paměť básníka: z mého orloje : (vzpomínky na přítomnost)*. Brno: Host, 2006, s. 342.

²⁵¹ LUKEŠ, Jan a HAVEL, Ivan M. *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017, s. 33.

Božena Vavrečková byla v jistých ohledech mladou pokrokovou ženou, která se snažila držet krok s dobou. Pár dní před svatbou si udělala řidičský průkaz,²⁵² což bylo v té době jistě neobvyklé, avšak sama Božena se přátelila s Eliškou Junkovou, automobilovou závodnicí, tudíž v jejích kruzích rozhodně nebyla výjimkou. Kromě této „novinky“ se rozhodla v roce 1939 přidat do čerstvě vzniklého Golf klubu Praha.²⁵³ Nutno dodat, že tento sport se v Československu teprve rozvíjel.²⁵⁴ K její pokrokovosti mohlo přispět, že za svého života žila v několika evropských metropolích a několik dalších navštívila.

Božena se svých snů nevzdala a do jisté míry v nich pokračovala, i když možná jinak, než si původně představovala. Své touhy také projektovala do svých synů, a v rodině nebyla jediná, kdo měl podobné ambice. Tento přístup byl pro ni i pro Huga Vavrečku důležitý; neváhali využívat rodinných konexí, aby zajistili nejmladším členům rodiny to nejlepší.

Svou nezdolnost a houževnatost si dokázala udržet téměř až do svého konce. Do poslední chvíle nechtěla říct svým synům o své nemoci – rakovině jícnu.²⁵⁵

4.6. Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové

Ačkoliv se doba, kdy vznikaly obrázky z cyklů Abeceda, Číslo a Věda, nevztahuje ke mnou zkoumanému časovému období, zdá se mi téměř nemyslitelné psát práci o Boženě Vavrečkové a nezmínit alespoň stručně toto dílo. Jedná se o soubor naučných obrázků, které Božena vytvořila pro své syny Václava a Ivana M. Havla. Kromě touhy zaplnit prázdno, které jistě pocítila po opuštění škol, ji k vytvoření didaktických pomůcek vedla snaha zajistit svým synům co nejlepší vzdělání. V té době však nebyla oblast didaktických pomůcek tolik rozvinutá, a proto se rozhodla je vytvořit sama.

Při jejich tvorbě neměla Božena kvůli nedostatku materiálů mnoho možností, čím by se mohla inspirovat. Spíše se tedy řídila vlastní intuicí a několika dobovými myšlenkami, kromě toho je z korespondence zřejmé, že jí velmi pomáhal její otec Hugo Vavrečka.²⁵⁶ Dle

²⁵² Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950), potvrzení o vydání vůdčího listu, 7. 5. 1935.

²⁵³ Archiv tělesné výchovy a sportu/Archiv Národního muzea, fond Golf Club Praha, 8. 5. 1939.

²⁵⁴ První pokusy o zavedení Golfu v Praze proběhly v roce 1925, ale k většímu rozkvětu docházelo až během 30. let. Dostupné z: https://www.nm.cz/cs/file/6f748ec2c489f3241e94e74706ec65f7/5856/Golf_Club_Praha.pdf.

²⁵⁵ LUKEŠ, Jan a HAVEL, Ivan M. *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017, s. 176.

²⁵⁶ AIMH, fond 14 Archiv IMH, dopis Huga Vavrečky Boženě Havlové, 27. 2. 1945.

názoru Ivy Janákové mohl Boženu při vytváření těchto obrazů inspirovat Otta Neurath, který působil během 30. let ve Vídni.²⁵⁷

V rámci Abecedy do některých obrázků zakomponovala věci, s nimiž oba kluci přicházeli do styku nebo jim byly jinak blízké. Například písmeno L označovalo Lucernu, H zase Havlov, I jako Ivan, V jako Václav nebo B označující Barrandovské terasy.²⁵⁸ U Abecedy obsahovaly obrázky ukázkou písmen – velké a malé psací i tiskací – která doplňovala napsaná slova začínající na dané písmeno a tematicky vytvořená koláž. V případě cyklu Číslo bylo dané číslo nebo více čísel doplněno odpovídajícím počtem nějakých předmětů. Následoval cyklus Věda, na kterém je zřejmé, že byl určený pro starší chlapce. Na obrázcích se nachází mnohem více textu a většinou se jedná o nějaký vynález, jev, fakt, vědu nebo údaj s ní související.

Obrázky byly rozvěšené v dětském pokoji a neustále se střídaly podle toho, co bylo zrovna ve vzdělávání chlapců aktuální. Nejdříve na zdech visela Abeceda a Číslo, poté je vystřídala Věda. Obrázky z tohoto cyklu se také střídaly. Ivan M. Havel poznamenal: „*Také – jak odstupem času zjišťuji – některým vědám nadržovala trochu víc (astronomii nejvíc), některým trochu méně, jiné chybí.*“²⁵⁹ Ačkoliv chybějící vědy nijak nespécifikuje, je zřejmé, že Božena nebyla nestranná a vybírala si, jaké vědy svým synům představí. V její zálibě v astronomii lze najít paralelu s dobou, v níž žila, jelikož bylo tehdy pro vzdělané ženy běžné, že pokud se zajímaly o vědu, byla to právě astronomie.²⁶⁰ Což vysvětluje, proč je tolik naučných obrázků věnovaných právě souhvězdím, vesmírným tělesům, sluneční soustavě nebo například Mléčné dráze.²⁶¹

Zdá se tak, že stejně nemalé úsilí, které věnovala svému vlastnímu vzdělání, investovala i do vzdělání svých synů. K publikování Boženiných děl došlo až po její smrti.

²⁵⁷ HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003, s. 10.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 7

²⁵⁹ Tamtéž, s. 7.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 15.

²⁶¹ Tamtéž, s. 15.

5. Závěr

V mé bakalářské práci jsem se snažila obsáhnout prvních třidvacet let života Boženy Vavrečkové. Toto období jsem vymezila jejím narozením (1913) a narozením jejího prvního syna Václava Havla (1936). Během tohoto období se událo několik změn: některé z nich byly menší a jiné ji ovlivnily po zbytek života. Určitou reflexi těchto změn poskytuje její velmi stručný životopis, který napsala nejspíše v 50. letech.

V rámci Boženina života hrálo ústřední roli několik aspektů. Prvním z nich bylo postavení a práce jejího otce Huga Vavrečky. Dalším aspektem bylo umění a její cesta za vzděláním. Nemalou roli v jejím příběhu nakonec hrály i dobové konvence, které do jisté míry ovlivnily směr, kterým se ubíral Boženin život. Ačkoliv ji na jednu stranu mrzelo, o co kvůli nim přišla, podařilo se jí v jistém ohledu alespoň trochu ve svých snech pokračovat.

Pokud jde o jejího otce, byl to muž, který se dokázal vypracovat na významná místa a do nejvyšších kruhů. To ovlivnilo prostředí, v němž Božena vyrůstala, ačkoliv prvních šest let byl více či méně nepřítomný kvůli událostem, ke kterým došlo ve světě, jako byla první světová válka a následně vznik Československé republiky. Poté však vstoupil do státních služeb, v důsledku čehož se rodina několikrát stěhovala, což umožnilo Boženě poznat několik evropských metropolí.

Z prvních let jejího života neexistuje mnoho pramenů ani zmínek v sekundární literatuře. Je tedy těžké udělat si konkrétní představu o tomto období. Jako pomůcka mi posloužilo několik krátkých dopisů adresovaných Štěpánce Žákové, životopis Boženy Vavrečkové a vysvědčení ze škol. Z těchto dokumentů vychází, že Božena žila společně s matkou a bratrem Ivanem v Brně až do roku 1919. Následně se přestěhovali do Prahy, kde začala chodit do první třídy. Tam se k nim také přidal její otec Hugo Vavrečka. Následně se rodina v roce 1920 přesunula do Hamburku, kde Božena nastoupila do německé školy. Poté se rodina přesunula do Budapešti, s výjimkou Boženy, která zůstala u rodinných příbuzných v Brně, kde nejdříve chodila do reálné školy a poté na dívčí gymnázium. Nakonec se kompletní rodina přesunula do Vídně.

Právě Vídeň byla pro Boženu velkým zlomem. Rodina se tam přestěhovala, když jí bylo třináct let. Do té doby vystřídala několik míst, na kterých nikdy nezůstala příliš dlouho, takže Vídeň pro ni poprvé v životě představovala něco dlouhodobějšího. Rodina tam zůstala až do doby, kdy nastoupila do prvního ročníku na filozofické fakultě Vídeňské univerzity. Během této doby Božena ze třináctileté dívky vyrostla v mladou dámu, která se aktivně zapojovala do společenského života. Také měla ve Vídni do jisté míry šanci prohloubit svou lásku k umění, jelikož se nechala zapsat na umělecko-průmyslovou školu. Podle jejích slov

ji právě tato škola bavila ze všeho nejvíce. Vzhledem k tomu, že ve Vídni žila v letech, kdy si pravděpodobně na mnoho věcí tvořila názor, je velice pravděpodobné, že toto období ovlivnilo i její vlastní postoje. Kromě toho zde alespoň částečně načerpala inspiraci pro svou pozdější tvorbu, a to pro tvorbu svých didaktických výchovných koláží. Mimo jiné právě ve Vídni začala kreslit ilustrace pro brněnské *revue Měsíc*.

Nicméně – jak nebylo v případě Huga Vavrečky výjimkou – po nějaké době se její otec opět rozhodl pro změnu a opustil společně s rodinou vídeňské prostředí. A nejen to, rozhodl se opustit státní správu a vydat se do soukromého sektoru ke svému dlouholetému příteli Tomáši Baťovi, zlínskému podnikateli. Tentokrát však Božena nenásledovala svého otce, ale vydala se společně s bratrem svou vlastní cestou. V tomto rozhodnutí hrálo roli její vzdělání, ve kterém se Božena rozhodla pokračovat. Možnosti, které nabízela Praha, byly pro zbytek českých, moravských nebo slovenských měst v té době nedostižné. Dalším možným důvodem bylo, že Hugo Vavrečka měl v Praze reprezentativní pracovní byt,²⁶² tudíž rodiče nemuseli řešit ubytování svých dětí.

Praha pro Boženu představovala další novou etapu. Tentokrát žila pouze s mladším bratrem, účastnila se mnoha společenských akcí a nadále pokračovala ve svém vzdělávání, a to hned na několika školách, které se do jisté míry skvěle doplňovaly a umožnily získat Boženě komplexnější vzdělání i praktické zkušenosti. Na Akademii výtvarných umění studovala malbu, na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy studovala dějiny umění. Kde se učila o starých i moderních mistrech i o celkovém „duchu“ umění, což jí bezpochyby mohlo být nápomocné v její vlastní tvorbě. Kromě toho studovala v Berlíně na umělecko-průmyslové škole, se kterou se vydala na studijní cestu do Itálie. Zde měla možnost dozvědět se více o designu a užitém umění, což opět použila v praxi, tentokrát však při spolupráci se svým manželem Václavem M. Havlem a architektem Vladimírem Grégrem. Společně pracovali na výzdobě nově vzniklého Trilobit-baru a restaurace na Barrandovských terasách, zároveň své zkušenosti mohla uplatnit při tvorbě propagačních materiálů pro Lucernu, Trilobit-bar a pro Barrandovské terasy. Naopak své zkušenosti, které získala díky prostředí, v němž vyrostla, mohla využít při organizační činnosti v rámci podniků Václava M. Havla (jednalo se například o určování zasedacího pořádku na banketech se zahraničními hosty). Václav M. Havel ve svých vzpomínkách zmiňoval, že díky sňatku s Boženou se mu otevřely nové společenské kruhy a mohl se setkávat se zahraničními politiky nebo s významnými

²⁶² HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018, s. 370.

lidmi v oblasti kultury.²⁶³ Svatbou Boženy a Václava se tedy spojily dvě významné rodiny, které se dokázaly vzájemně obohatit – ať již šlo o jisté obzory nebo o společenské kontakty.

²⁶³ Tamtéž, s. 370.

Použité prameny a literatura

Archivní prameny (fondy a sbírky)

Archiv hlavního města Prahy

- fond sbírka matrik

Archiv Ivana M. Havla/Knihovna Václava Havla (AIMH)

- Fond 04 BH
- Fond 06 IMH
- Fond 14 IMH
- Fond 23 IMH

Archiv Národního muzea

- Fond Golf Club

Národní archiv

- Fond Policejní ředitelství Praha II – oddělení tiskové, spolkové, bezpečnostní a dopravní (1916–1951)
- Fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna (1921–1950)

Periodika

- České slovo: ústřední orgán České strany národně sociální
- Eva: časopis moderní ženy
- ilustrované společenské revue Měsíc

Prameny

- HAVEL, Václav Maria; HELLER, Jan M.; HÁJEK, Pavel a ČECHUROVÁ, Jana. *Mé vzpomínky*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2018. ISBN 978-80-87490-97-6.
- HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko-učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003. ISBN 80-86217-62-0.
- KUBĚNA, Jiří a KOSATÍK, Pavel. *Paměť básníka: z mého orloje : (vzpomínky na přítomnost)*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-186-0.
- LUKEŠ, Jan a HAVEL, Ivan M. *"Právě proto, že jsem": rozhovor s Ivanem M. Havlem*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017. ISBN 978-80-87490-77-8.

- VAVREČKA, Hugo a PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Život je spíš román: výbor z knižně nepublikovaných prací Huga Vavrečky*. Třebíč (Arca JiMfa): Arca JiMfa, 1997. ISBN 80-85766-77-9.

Sekundární literatura

- BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české. 2, Od nástupu osvěcenství po naši dobu. 9. vydání*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-606-1.
- EFMERTO VÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-47-8.
- HORKÝ, Ondřej, TOMALOVÁ, Eliška. Biografie. In DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-385-7.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky. [1.], Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Třetí vydání. Praha: Libri, 2017. ISBN 978-80-7277-563-7.
- KRISOVÁ, Eda. *Václav Havel*. Vyd. 2., rozšř. a revid. vyd. 1. Praha: Práh, 2014. ISBN 978-80-7252-538-6.
- NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.
- PUTNA, Martin C. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Dotisk 2. vydání. Praha: Knihovna Václava Havla, 2012. ISBN 978-80-87490-08-2.
- RENDERS, Hans; DE HAAN, Binne a HAMILTON, Nigel. *Theoretical discussions of biography: approaches from history, microhistory and life writing*. Revised and augmented edition. Leiden, The Netherlands: Brill, 2014. ISBN 90-04-27470-7.
- SIXTA, Václav. *Možnosti historické biografie: teorie biografie a historická věda*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2023. ISBN 978-80-7671-102-0.
- WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Havlovi a jejich dům – Rašínovo nábřeží 2000*. Praha: Městská část Praha 2, 2019. Dostupné z: https://www.praha2.cz/assets/File.ashx?id_org=80102&id_dokumenty=51550.
- WANATOWICZOVÁ, Krystyna. *Miloš Havel: český filmový magnát*. Druhé vydání. Praha: Knihovna Václava Havla, 2017. ISBN 9788087490754.
- WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938-1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3616-0.

- WOHLMUTH MARKUPOVÁ, Jana. *Ivan M. Havel: od Puzuka k Sakatekovi (1938-1989)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3616-0.
- ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1213-9.

Odborné články

- HORÁKOVÁ, Kateřina; Markéta KAŇKOVÁ. *Vycházejí kompletní paměti otce prezidenta Václava Havla*. [online]. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/me-vzpominky-vychazeji-kompletni-pameti-otce-prezidenta-vaclava-havla-7678359>
- SWIERCZEKOVÁ, Lucie. *Golf Club Praha (1923) 1925–1950*. [online]. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: [https://www.nm.cz/cs/file/6f748ec2c489f3241e94e74706ec65f7/5856/Golf Club Praha.pdf](https://www.nm.cz/cs/file/6f748ec2c489f3241e94e74706ec65f7/5856/Golf%20Club%20Praha.pdf)
- SWIERCZEKOVÁ, Lucie. *Lyžování 1892–2007 +*. [online]. [cit. 2024-05-25]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/cs/file/408fc417c20a7b91364839c7b54bab48/5872/Lyžování.pdf>.
- VYSKOČIL, Aleš. *Joe Hartmann – „cukerní král“ první republiky*. Listy cukrovarnické a řepářské. Dostupné z: http://www.cukr-listy.cz/on_line/2020/PDF/292-294.pdf

Internetové zdroje

- Architekt Josef Hoffmann. Czech design. <https://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/architekt-josef-hoffmann>
- Autoři zastoupení ve sbírce, Moritz Melze. Patrik Šimon. <http://www.patriksimon.cz/autori-detail/moriz-melzer/329/>
- Historie bridže. Český bridžový svaz. <https://www.czechbridge.cz/about-bridge>
- Ivan M. Havel: Dědci, České dědictví UNESCO. https://www.unesco-czech.cz/900_554817_ivan-m-havel-dedci/
- Domovské právo. Holocaust. <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/help/typy-dokumentu/domovske-pravo/>
- Internetová encyklopedie dějin Brna. <https://encyklopedie.brna.cz/>
- Jan Antonín Baťa. Zlínský architektonický manuál. <https://zam.zlin.eu/architekt/2-jan-antonin-bata>
- Josephine Bakerová. Regionální muzeum K. A. Polánka v Žatci. <https://www.muzeumzatec.cz/josephine-bakerova.html>

- Josephine Baker. Sex symbol Paříže, válečná špiónka i matka dvanácti dětí. Český rozhlas. Dvojka. <https://dvojka.rozhlas.cz/josephine-baker-sex-symbol-parize-valecna-spionka-i-matka-dvanacti-deti-8466483>
- JUDr. Karel Baxa. Portál hlavního města Prahy. <https://praha.eu/judr-karel-baxa>
- Řivnáčová Maternová Fína, 1885–1968. Středočeská vědecká knihovna v Kladně. https://ipac.svkkl.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-0430383-rivnacova-Maternova-Fina-18851968/
- Základní informace. Komenský školský spolek. <http://komensky.at/cs/zakladni-informace/>

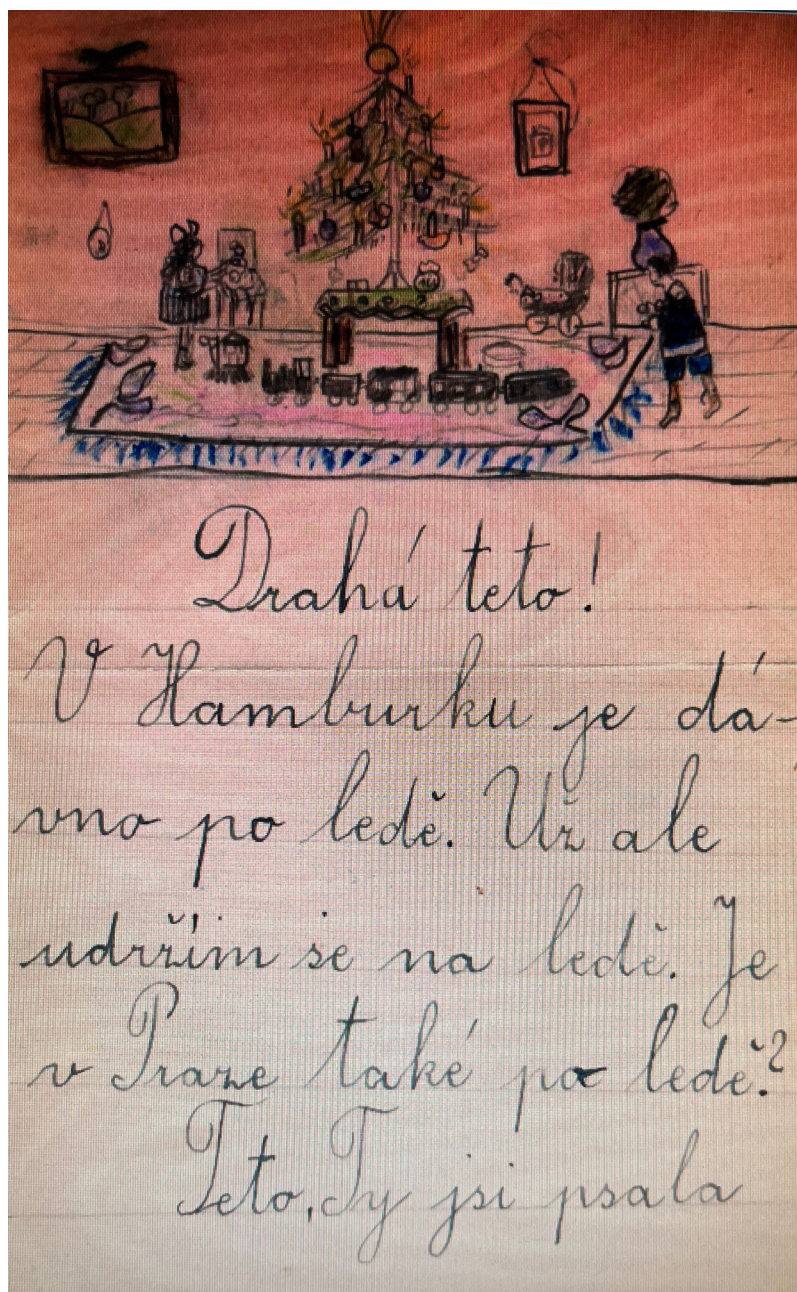
Přílohy

Příloha č. 1. – Fotografie Boženy Vavrečkové, konec 20. let/začátek 30. let (zdroj: AIMH)

Příloha č. 2. – Portrét Boženy Vavrečkové, 1935 (zdroj: AIMH)

Příloha č. 3. – Dopis Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 20. léta 20. stol. (zdroj: AIMH)

Příloha č. 4. – Ilustrace v dopise Boženy Vavřčkové Štěpánce Žákové, 26. 2. 1928 (zdroj: AIMH)

Příloha č. 5. – Ilustrace v dopise Boženy Vavrečkové Štěpánce Žákové, 1. 1. 1929 (zdroj: AIMH)

Příloha č. 6. – Skica vytvořená Boženou Vavrečkovou, zobrazila sama sebe na Ischii, 11. 7. 1933 (zdroj: AIMH)

Příloha č. 7. – Titulní strana od Boženy Vavrečkové, *ilustrované společenské revue Měsíc*, 1932, č. 11 (zdroj: Digitální knihovna/Moravská zemská knihovna)

Příloha č. 8. – Článek „Móda v dnešním Německu“ Boženy Vavrečkové doplněný jejími vlastními ilustracemi, *České slovo: ústřední orgán České strany národně sociální*, 1. 10. 1933 (zdroj: Digitální knihovna/Moravská zemská knihovna)

Příloha č. 9. – Módní ilustrace Boženy Vavrečkové, *ilustrované společenské revue Měsíc*, 1933, č. 4, s. 30 (zdroj: Digitální knihovna/Moravská zemská knihovna)

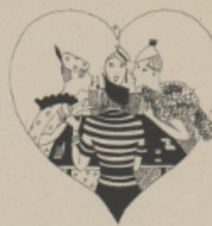
Příloha č. 10. – Módní ilustrace Boženy Vavrečkové, *ilustrované společenské revue Měsíc*, 1933, č. 12, s. 12 (zdroj: Digitální knihovna/Moravská zemská knihovna)

BRIDGISTŮM!

Napsala a nakreslila Božena Vavrečková

Lidstvo se dělí podle ras, podle náboženství, podle povolání, podle lety (na sanguiniky, flegmatiky, cholericiky a melanchoľiky) atd., ale dovoľte mi, abych rozdělila lidstvo na dvě velké skupiny, nebe nepřítelů, na bridgisty a nebridgisty. Pořádávám jsem informována o citech, které chová sekta nebridgistů ke svým karty milovným bližním, dovoľuji si zdvořile upozornit, že těchto několik řádek je věnováno vřel-

valo, chci navrhnouti, aby se bridge rozděloval na čtyři skupiny:
 A. Bridge komorní.
 B. — klepavý.
 C. — rodinný nebo válečný.
 D. — michtavý.
 Ujišťuji vás, že to bude neobyčejně praktické. Půl-li se vás nyní nádo: „Hrajete bridge?“ co vám to dá práce, než mu vysvětlíte: „Hraji,

V klubu komorních bridgistů: muž, který zapomenl vytroušovat.

cím bridgistům a proto upřímně radím všem ostentním, aby si pospíšili o článku dále.

Milí a všichni, hodní a přísní bridgisté! Jste se vám často stává, že zapomenete do parta, kde jste buď nešťablní nebo nejšťablnější, nepřítelnější nebo nejšlovivavějšími, nejmezičivějšími nebo nejchlaštějšími hráči, což není přívětivě vám, ani partnerům. Aby se to neopako-

ano, hraji, velmi rád hraji, ale víte, raději v trochu slabší partii, totiž já hraji docela dobře, ale chci si při bridgi také trochu popovídat, sem tam nějaký ten klápek, a to náctáři hráči nemají rádi.“ Teď odpovězte zcela jednoduše: „Ano, hraji bridge B!“

Život bridgistů se tím bude utvářet daleko přirozeněji, neboť nebude napříště omyšl a příkoří. Teď ještě bliže probereme odrůdy bridgové:

Bridge komorní (A) hraje se zarputile jako sach, tragicky jako antickou tragedii a přísně jako v jezuitské škole. Proklet a do pekla boděť uvržen ten, kdo špatně licitoval! Bída, třikrát bída tomu, kdo nesprávně vynesl! Dostane-li se obyčejný smrtelný bridgista do této partie, tak je po hře tělesně a duševně úplně vyčerpan, ztrácí chuť k životu (o bridgi ani nemluvě), začasté propadá chorobné melanchoľii a sebevražedným myšlenkám. Opustiv bridgeovou společnost klisá na schodech pod tibi výtisk a doplazuje se domů, sáhá, nespí a žalostně volá do tmy: „Tři karty, tři karty, tři karty...“

Jinak je tomu u bridgeu klepavého... Tři piky... jo, a propot třech piků, víte, že Mary Picková je na Riviere s jedním ohromně krázným a bohatým indickým maharadžou... „Tři piky? Až...“ holoubku, já ty ale nějak odváňš. a víš co, já ti dám kontra! A byste věděli, není ani hezký, ani bohatý, ani indický a maharadža už docela ne...“ Teď všichni čtyři hráči složí na půl hodiny karty a debatují na téma: „Je Mary

Picková vinná?“ Od Mary se dostanou na starou Pickovou a starého Píka, na švedský, krejčí, kříd, národní hospodářství, kuchyň, grafologii a divadlo. Ale protože všechny cesty vedou k bridgi, tak to konečně skončí přece u těch třech piků, které se neudělají a následuje velké natřkní a dovolování se bohů všemohoucích proč a jak to, že nebyly udělány.

Bridge rodinný nebo válečný (C) se nemají hrát přímo v nejužším kruhu rodinném, ale v tom případě je nejtýpčtějším. Projednávají se při něm rodinné záležitosti a je to zákeřné bridge s tím, jenž vyvolá napětí rodinnou situaci, která vrcholí v bouřlivé scéně a mnohdy i v dočasném rodinném rozvratu. Toto je bridge smutný a proto o něm nadále pomlkně!

Bridge michtavý (D) vznikne, když smičáme bridge A a B a přidáme dobrou náladu a klid Angličana. Tento bridge není ani moc přísný, ani moc švabavý, je mírumilovný, dobrušedný z bohumilý. Provolávám mu slávu, dlouhě

živobytí, zdraví a jeho hráčům mocné živivo, živivo, živivo!

Bridgisté A říkali o D, že nic neumí, D to říkali o B a B o C. Ale je-li potřeba — jsou-li bridgisté napadeni závistivými, nepřítelními a zkludňujícími nebridgisty — svorně se všichni spojil a hájí čest a slávu bridgeu oběm a mezinám, perom a jazykem, čtyři stavy se spojil v jeden nepřehlédný mocný dáv a s kartami v ruce, hrde a nebojzně, sábevědomě zvolal všem nepřítelům do očí: Kontra!

Příloha č. 11. – Článek „Bridgistům!“ Boženy Vavrečkové doplněný jejími vlastními ilustracemi, *Eva časopis moderní ženy*, 1. 12. 1933, č. 3, s. 10 (zdroj: Národní digitální knihovna/Moravská zemská knihovna)

Svatba, která poběží v našich kinech.

Svatba na pražské staroměstské radnici není nic tak vzácného, ale vzácné je, jestliže ji tu očekává — nikoli hustý dav zvědavců (ten se konečně seběhne vždycky, když auta se šťastnými svatebčany přijíždějí před vchod), ale — filmovací kamera!

Takhle vesele se usmívali novomanželé inž. Václav Havel a jeho choť Božena, rozená Vavrečková, když vycházeli ze staroměstské radnice v den své svatby 15. června t. r. (Foto Krátký, Praha.)

Tehdy, když před radnicí zastaví veliký krásný vůz filmové společnosti a z něho se vyrojí kompletní štáb, počínajíc kameramanem a končíc ateliovým sluhou, vlekoucím filmový aparát na narychlo postavené lešení — tehdy Pražáci vědí, že jde o něco kromobyčejného a velikého!

Proto — když bylo v sobotu dne 15. června asi ve dvanáct hodin započato s těmito tajemnými přípravami, stály ve chvíliče před staroměstskou radnicí husté davy lidí, dohadujících se živě, cože to bude za slávu. Ti, jimž to nesděil ochotný vrátný v hale, dověděli se to záhy od těch, kteří se tu začali scházet o chvíli později a kteří sem přišli proto, aby shlédli svatbu, která je jistě událostí saisony!

Vdávala se slečna Božena Vavrečková, dcera bývalého československého vyslance ve Vídni a dnešního ředitele Baťových závodů ve Zlíně, Hugo Vavrečky a jejím ženichem byl neméně známý inž. Václav Havel, bratr populárního filmového podnikatele Miloše Havla. Taková svatba už stojí za to, aby si na ni člověk — i kdyby spěchal sebe více — půlhodinku počkal!

Příloha č. 13. – Oznámení o otevření teras na Barrandově, 1. 3. 1936 (zdroj: AIMH)

Nové společenské dostaveníčko v Praze

Na terasách na Barrandově byl otevřen nedávno Trilobit-Bar, kde se podává denně cocktail od 19 do 20 hodin při náladové hudbě. Zažehnutím ohně o 22. hod. začíná pak vlastní život Trilobit-Baru. Trilobiti jsou vymřelí korýši z doby prvohorní. U nás vyskytují se hojně ve zkamenělinách v útvaru silurském ve středě Čech a velmi podrobně se jimi zabýval Joachim Barrande. Jedním z nalezišť, na nichž Barrande pracoval, je dnešní Barrandov. • Když r. 1927 Ing. Václav Havel zakládá Barrandov a přivádí první obyvatele na dosud neobydlené a pusté území, tu volí za znak nové zahradní čtvrti pražské trilobita, dávaje tak symbolický ožiti dávno vymřelému obyvateli barrandovského útesu. • Nový bar, zařízený jako společenské dostaveníčko architektem Vlad. Grégrem, musí navštívit každý návštěvník Prahy.

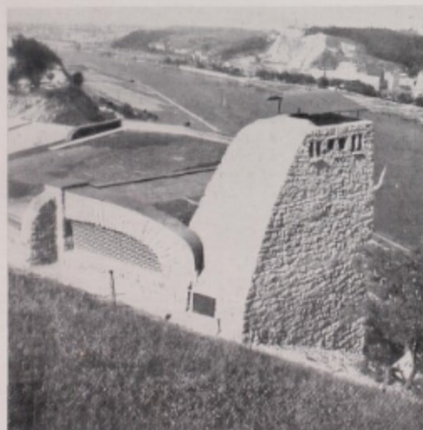

Foto: Fata, Fata

Příloha č. 14. – Článek o Trilobit-baru, *ilustrované společenské revue Měsíc*, 1936, č. 5 (zdroj: Digitální knihovna/Moravská zemská knihovna)

Příloha č. 15. – Silvestrovské menu v Lucerně, 31. 12. 1936 (zdroj: AIMH)

Příloha č. 16. – „I (Ivánek)“, z cyklu Abeceda, začátek 40. let 20. stol. (zdroj: HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003.)

HMOTA NAŠEHO ÚŽASNÉHO VESMÍRU JEST SESKUPENA DO OBROVSKÉHO POČTU OSTROVNÍCH VESMÍRŮ. V JEDNOM TAKOVÉM OSTROVĚ ŽIJEME A OSTATNÍ VIDÍME JAKO SPIRÁLOVÉ MLHOVINY, HVĚZDNÁ MRAČNA ANEB RODINY HVĚZD. TYTO VESMÍROVÉ OSTROVY SE POHYBUJÍ V PROSTORU POŘÍDCE JAKO MEDUSY V MOŘI. ČÍTA SE JICH NA MILIONY A JSOU JICH SNAD MILIONY MILIONŮ. NĚKDY TAK V DOBĚ PŘED 5-10 BILIONY LETY PLYNNÁ MLHOVINA, KTERÁ BYLA POČÁTKEM NAŠEHO VESMÍRNÉHO OSTROVA, ZHUŠŤOVALA SE V ONY ODDĚLENÉ A PEVNĚJŠÍ UZLE HMOTY, KTERÉ ZOVEME HVĚZDAMI. KDYŽ TENTO DĚJ SKONČIL, BYLO V NAŠÍ RODINĚ HVĚZDNÉ MEZI 20-30 MILIARDAMI HVĚZD. NAŠE SLUNCE BYLO JEDNÍM ČLEMEM TĚTO ČETNĚ RODINY. SLUNCI SE VŠAK PO UPLYNUTÍ ZNAČNÉ ČÁSTI JEHO DĚJIN PŘIHOVILA VELMI VZÁCNÁ UDÁLOST. JINÁ HVĚZDA SE PŘIBLÍŽILA A VYTÁHLA Z NĚJ ČÁST JEHO HMOTY, VE TVARU DOUTNÍKU. (SLAPOVÁ TEORIE JEANSOVA A JEFFREYSOVA). STALO SE TAK ASI PŘED 3 MILIARDAMI LET.

VELKÁ VĚTŠINA FYSICKÉHO VESMÍRU EXISTUJE VE FORMĚ ZÁŘENÍ A NE VE FORMĚ HMOTY. VEŠKERÁ HMOTA, AŽ NA NEPATRNÝ ZLOMEK, JE V NITRU HVĚZD VYSTAVĚNA STRAŠLIVÝM TEPLITÁM KOLEM ASI 40,000.000°C A JEST NAPROSTO NESCHOPNA SLOUŽITI JAKÉMUKOLIV ŽIVOTU. NEBOŽ NEMŮŽE BÝTI ŽIVOTA TAM, KDE ATOMY MĚNÍ SVOU ORGANISACI 1,000.000 KRÁT ZA VTEŘINU A KDE DOKONCE ANI 2 ATOMY NEMOHOU SE SPOLU SPOJITI. PRALÁTKA SE MUSÍ STÁLE ZNOVU A ZNOVU PŘEMĚŇOVATI V ZÁŘENÍ PO MILIONY MILIONŮ LET, ABY VYTVOŘILA **NEKONEČNĚ** MALÉ MNOŽSTVÍ NETEČNÉHO POPELE, NA KTERÉM ŽIVOT MŮŽE EXISTOVATI. ČLOVĚK JEST OBYVATEL TENKÉ SLUPKY NA NEPATRNÉ ODPVÝSKLÉ BUBLINĚ HMOTY, NÁLEŽEJÍCÍ K JEDNÉ Z MILIONŮ HVĚZD V JEDNOM Z MILIONŮ VESMÍROVÝCH OSTROVŮ. KE VŠEM TĚMTO ČÍSLŮM A ÚDAJŮM DOŠLI BADATELÉ PO MNOHÉM ZKOUMÁNÍ. NEMYSLETE SI TĚDY, ŽE ČÍSLA JSOU VZATA JEN TAK, ZE VZDUCHU. AŽ BUDETE VĚTŠÍ, PŘESVĚDČTE SE SAMI!

Příloha č. 17. – „Hmota našeho úžasného vesmíru jest seskupena do... (Vznik Sluneční soustavy)“, z cyklu Věda, začátek 2. pol. 40. let 20. stol. (zdroj: HAVLOVÁ, Božena a HAVEL, Ivan M. *Didasko – učím: naučné obrázky Boženy Havlové*. Praha: KANT, 2003.)

Příloha č. 18. – Havlovi na Havlově: Václav Havel, Ivan M. Havel, Hugo Vavrečka, Božena Havlová, Josefa Vavrečková, 2. polovina 40. let 20. století. (zdroj: AIMH)